

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Katrin Uutsalu

MAJANDUSLANGUSE JA MAKSUKUULEKUSE VAHELISED
SEOSED EESTIS

Lõputöö

Juhendaja: Kerly Lillemets, MPA

Kaasjuhendaja: Indrek Saar, MSc

Tallinn 2011

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Kolledž: Finantskolledž	Kuu ja aasta: mai 2011
Töö pealkiri: „Majanduslanguse ja maksukuulekuse vahelised seosed Eestis“	
Töö autor: Katrin Uutsalu	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas. Allkiri:
Lõputöö on koostatud teemal „Majanduslanguse ja maksukuulekuse vahelised seosed Eestis“. Töö on kirjutatud eesti keeles ja koosneb 47 leheküljest (sisuline osa 40 lehekülge, lisad 7 lehekülge). Lõputöö koostamisel kasutati 36 allikat. Teema on aktuaalne, kuna ettevõtted ja eraisikud said tunda majanduslangust ja selle mõju alates 2008. aastast. Majanduslikult keerulises olukorras tuli teha valikuid ning kärpeid, et hakkama saada. Need valikud ei pruugi ühtida riigi huvidega ega olla seaduslikud ning maksukuulekus võis muutuda. Seetõttu on oluline analüüsida maksuvõlgasid ja maksukontrollide tulemusi majanduslanguse perioodi. Lõputöö eesmärgiks on analüüsida majanduslanguse ja maksu maksjate maksukuulekuse vahelisi seoseid. Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded: 1. Anda ülevaade maksukuulekuse olemusest ja mõjuteguritest.2. Anda ülevaade maksukuulekuse ja majanduslanguse vahelistest teoreetilistest seostest.3. Analüüsida 2007.-2010. aastal toimunud muutusi maksuvõlgades.4. Analüüsida 2005.-2010. aastal toimunud muutusi maksukontrollide tulemustes. Lõputöö raames viiakse läbi teoreetilise allikmaterjali analüüs ja süntees. Kasutatakse kvantitatiivset andmekogumismeetodit ja viiakse läbi üldistav statistiline andmeanalüüs. Töö tulemusena tõi autor välja töötuse ning sisemajanduse koguprodukti ja maksuvõlgade ning maksukontrollide tulemuste vahelised seosed möödunud majanduslanguse põhjal. Selgus, et sel perioodil maksukuulekus langes eelkõige maksuvõlgade ning maksukontrollidega juurdemääratud maksusummade suurenemise näol.	
Võtmesõnad: maksukuulekus, mittekuulekus, majanduslangus, töötus, sisemajanduse koguprodukt, maksuvõlg, maksukontroll	
<i>Keywords: tax compliance, non-compliance, recession, unemployment, gross domestic product, tax arrears, audit</i>	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Uno Silberg	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele	Allkiri:
Juhendaja: Kerly Lillemets	Allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. MAKSUKUULEKUSE JA MAJANDUSLANGUSE TEOREETILINE TAUST	6
1.1. Maksukuulekuse mõiste ja olemus	6
1.2. Maksukuulekus majanduslanguse tingimustes	12
2. MAKSUKUULEKUSE MUUTUSED MAJANDUSLANGUSE PERIOODIL.....	19
2.1. Maksuvõlad majanduslanguse perioodil	19
2.2. Läbiviidud maksukontrollide tulemused majanduslanguse perioodil.....	26
KOKKUVÕTE	34
SUMMARY	36
VIIDATUD ALLIKAD	37
JOONISTE LOETELU	41
LISA 1. REGISTREERITUD TÖÖTUD EESTIS 2005.- 2010. AASTAL	42
LISA 2. MAKSUVÕLAD TUHANDETES KROONIDES 2007.- 2008. AASTAL.	43
LISA 3. RIIGIEELARVE TÄITMINE KROONIODES.	44
LISA 4. FÜÜSILISEST JA JURIIDILISEST ISIKUST MAKSUVÕLGLASTE ARV.....	45
LISA 5. MAKSUVÕLGNIKE ARV VÕLASUMMADE VAHEMIKE JÄRGI.....	46
LISA 6. MAKSUKONTROLLIDEGA JUURDEMÄÄRATUD SUMMAD TUHANDETES KROONIDES KVARTALITE LÕIKES.....	47
LISA 7. ÜMBRIKUPALGA MAKSUKONTROLLIDE TULEMUSED.	48

SISSEJUHATUS

Maksukuulekuse uurimine aitab mõista, miks maksumaksjad võtavad vastu otsuseid, mis mõjutavad nende maksude tasumist. Eriti tähtis on mõista maksumaksja käitumist tingimustes, kus rahaliste vahendite kättesaadavus on piiratud ehk majanduslanguse ajal. Maksumaksjate käitumise ning erinevate majanduslike muutuste mõju mõistmine aitab maksuhalduril välja töötada strateegiaid, kuidas läheneda maksumaksjatele ning tõsta maksukuulekust.

Teema on aktuaalne, kuna Eesti nagu kogu Euroopa, sai tunda majanduslangust ja selle mõju üsna hiljuti, alates 2008. aastast. Majanduslanguse ajal mõjutavad isikuid erinevad majanduslikud protsessid, mille tagajärjel kujuneb maksumaksja käitumine konkreetsel ajahetkel. Majanduslikult keerulises olukorras tuleb tihti ettevõtetel ja eraisikutel teha valikuid ning kärpeid, et edasi toimida ning langusfaasist välja tulla. Need valikud võivad aga ei pruugi ühtida riigi huvidega ega olla seaduslikud ja selliste valikute tulemusena võib maksukuulekuses toimuda muutusi.

Probleem seisneb selles, et majanduslanguse ajal on riigieelarvesse laekunud maksutulud vähenenud ja selle põhuseid on peale loomuliku tarbimise vähenemise veel. Nimelt muudavad maksulaekumisi maksukohustuslaste maksukuulekuse muutused. Nendeks maksukuulekusest tulenevateks põhjusteks, mis vähendavad maksutulusid võivad olla mitte õigeaegne maksude tasumine ja valeandmete esitamine deklaratsioonides Maksu- ja Tolliametile (edaspidi MTA). On tõenäoline, et just majanduslanguse ajal toimuvad teatud muutused maksukuulekuses.

Antud lõputöö eesmärgiks on analüüsida majanduslanguse ja maksumaksjate maksukuulekuse vahelisi seoseid.

Selleks, et töö eesmärki saavutada on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Anda ülevaade maksukuulekuse olemusest ja mõjuteguritest.

2. Anda ülevaade maksukuulekuse ja majanduslanguse vahelistest teoreetilistest seostest.
3. Analüüsida 2007.-2010. aastal toimunud muutusi maksuvõlgades.
4. Analüüsida 2005.-2010. aastal toimunud muutusi läbiviidud maksukontrollide tulemustes.

Lõputöö raames viiakse läbi teoreetilise allikmaterjali analüüs ja süntees olemasolevate maksukuulekuse alaste uuringute ja kirjanduse põhjal. Töö teises osas kasutatakse kvantitatiivset andmekogumismeetodit ja viiakse läbi üldistav statistiline andmeanalüüs, mis tugineb MTA-st pärit ametlikule statistikale maksuvõlgade ning maksukontrolli tulemuste kohta.

Lõputöö jaguneb kaheks peatükiks, mis omakorda jagunevad kaheks alapeatükiks. Esimeses alapeatükis käsitletakse maksukuulekuse mõistet ning olukordi, mis võivad põhjustada muutusi maksukuulekuses. Teises alapeatükis käsitletakse majanduslanguse mõistet ning majanduslangusele iseloomulikke indikaatoreid nagu töötus ja sisemajanduse koguprodukti vähenemine, mis mõjutavad maksude laekumist. Samuti kirjeldatakse elluviidava poliitika võimalikku mõju maksukuulekusele.

Teise peatüki esimese alapeatüki sisuks on maksuvõlgade muutuste analüüs majanduslanguse perioodil ning toimunud muutuste võrdlemine majandusindikaatoritega. Analüüsitakse maksuvõlglaste arvu, riigieelarve täitmist ning käsitletakse erinevaid kasutuses olevaid ennetusmeetodeid. Teine alapeatükk sisaldab endas läbiviidud maksukontrollide tulemuste analüüsi. Kirjeldatakse tulemustes toimunud muutusi, nende seoseid majanduslangusega ning mõju varimajandusele. Jooksvalt tehakse järeldusi, kuidas majanduslangus maksukuulekust mõjutas ning millised on nende vahelised seosed.

Majanduslanguse all mõistetakse antud lõputöös perioodi, mis algab, kui majandustõus vahetub langusperioodiga ning sisemajanduse koguprodukti aheldatud väärtus võrreldes eelmise aastaga muutub negatiivseks. Majanduslangus lõpeb sama väärtuse muutudes taas positiivseks. Täpsemalt on ajaperiood piiritletud töös.

1. MAKSUKUULEKUSE JA MAJANDUSLANGUSE TEOREETILINE TAUST

1.1. Maksukuulekuse mõiste ja olemus

Esmapilgul võib tavakodaniku jaoks tunduda maksukuulekuse mõiste arusaamatu ning keeruline. Loogiliselt mõeldes võib jõuda järeldusele, et maksukuulekus on see kui inimene maksab oma maksud ära, kuid tegelikkuses on maksukuulekus palju laiem ning hõlmab lisaks teisi aspekte, millele tavainimene igapäevaelus tähelepanu ei pööragi. Inimesed tihtipeale ei mõtle, mida nende käitumine kaasa toob.

Maks on maksukorralduse seaduse § 2 kohaselt seaduse alusel valla- või linnavolikogu määrusega või kohaliku omavalitsuse avalik-õiguslike ülesannete täitmiseks või selleks vajaliku tulu saamiseks maksumaksjale pandud ühekordne või perioodiline rahaline kohustus, mis kuulub täitmisele ettenähtud korras, suuruses, tähtaegadel ja millel puudub otsene vastutasu maksumaksja jaoks.¹ Kuna riigieelarvesse laekuvad tulud peamiselt maksudest, siis on oluline, et inimesed teadvustaksid endale kui tähtis on igapäevase maksukohustuse täitmine ja mida toob kaasa mittekuulekas käitumine. Vastasel juhul ei ole riigil võimaik oma ettenähtud kulutusi katta.

Maksukuulekuse (*tax compliance*) definitsioone on erinevaid ning siinkohal tuleks välja tuua mõned, mida autor peab tähtsamaks. Maksukuulekust käsitletakse kui maksumaksja valmisolekut tasuda makse. Mittekuulekus seevastu, sama käsitluse kohaselt, viitab maksukohustuse täimise ebaõnnestumisele, hoolimata ebaõnnestumise tahtlusest.² Samas on Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (edaspidi OECD) mõiste defineerinud nelja

¹ Maksukorralduse seadus, 20.02.2002, jõustunud 01.07.2002 - RT I 2002, 26, 150...RT I 2010, 41, 241, § 2.

² Kirchler, E., *The Economic Psychology of Tax Behaviour*, (Cambridge University Press 2007), lk 21.

põhikohustuse kaudu, mida maksumaksja on kohustatud täitma. Kui üks neist kohustustest jääb täitmata siis võib maksumaksja lugeda mittekuulekaks. Nendeks põhikohustusteks on:

1. registreerimiskohustus;
2. õigeaegne deklareerimiskohustus;
3. täielike ja täpsete andmete deklareerimiskohustus;
4. maksukohustuse õigeaegne täitmine.³

Võib väita, et maksukuulekus ja maksudest kõrvale hoidumine on keeruline otsus, mis võetakse vastu ajendatuna mitmetest erinevatest teguritest ja asjaoludest.⁴ Kõigepealt tuleb otsustada, kas enda tegevus registreerida, seejärel kas ja mida deklareerida ning lõpuks, kas deklareeritud summad ka ära maksta. OECD definitsioon on spetsiifilisem kuna baseerub kindlatel tegevustel, mille vastandina Erich Kirchleri väljatoodud inimeste valmidus makse maksta on üldsõnalisem, kuid samas kirjeldab piisavalt mõiste olemust. Maksukuulekuse vastandina on kasutusel mõiste mittekuulekus (*non-compliance*).

Maksukuulekust võib jagada kaheks: tehniline ja administratiivne maksukuulekus. Tehniline maksukuulekus tähendab, et maksuseadusi järgitakse ja makse arvestatakse õigesti ning tulenevalt seadusest. Samas kõikide muude maksusuõigussuhtest tulenevate kohustuste täitmine ehk protseduurireeglite järgimine kuulub juba administratiivse maksukuulekuse alla. Need muud kohustused võivad olla ka mitterahalised nagu seda on registreerimiskohustus, kaasaaitamiskohustus ja arvestuse pidamise kohustus.⁵

Olles tehniliselt maksukuulekas ei välista, et maksumaksja ei ole administratiivselt maksukuulekas. Nii võib juhtuda näiteks, kui isik deklareerib vähem tulusid kui ta tegelikult peaks, kuid maksab deklareeritud osa pealt korralikult määratud maksud ära. Kuna deklareerimiskohustus kuulub administratiivse maksukuulekuse alla, siis ei ole maksumaksja antud näite puhul administratiivselt maksukuulekas.

³ OECD, „Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance“, 2004 <www.oecd.org/dataoecd/44/19/33818656.pdf>, (20.10.2010).

⁴ Cummings R. G., *et al*, „Tax morale affects tax compliance: Evidence from surveys and an artefactual field experiment“, *Journal of Economic Behavior & Organization* (2009), No.70, 447-457, p. 456.

⁵ Lillemets, K., „Maksumoraal maksukuulekuse mõjutajana“, *Riigikogu Toimetised* (2007), nr 16, 73-78, lk76-77.

Lisaks eelpool toodule on maksukuulekust jagatud ka teiste tunnuste alusel. Nimelt on eraldi välja toodud pühendunud, alistunud ja loominguline maksukuulekus. Pühendunud kuulekus väljendab isiku tahet maksta makse ilma kaebusteta, mis näitab, et isik on loomulikult maksukuulekas ja ta täidab oma kohustused vabatahtlikult.⁶ Autor rõhutab, et vabatahtlik maksukuulekus on see, mille poole iga riigi maksuhaldurid püüdleval. Iga riik ja maksuhaldur soovib, et tema kodanikud oleksid ausad ning nad ei peaks kasutama sunnivahendeid ja tegema lisakulutusi, et maksumaksjaid oma kohustusi täima panna.

Alistunud kuulekus seevastu viitab vastumeelsele järeleandmisele maksude tasumise osas ning loominguline kuulekus eeldab isiku tegevust, mille käigus alandatakse maksukohustust kasutades selleks võimalust tulusid vastavalt vajadusele ümber defineerida ning seejuures maha arvata kulusid, mis on seadusega lubatud kindla tululiigi puhul.⁷ Alistunud ja loomingulise maksukuulekuse puhul on seega tegemist isikutega, kes ei taha vabatahtlikult makse maksta, kuigi nad lõpuks seda teevad. Alistunud maksukuulekuse puhul rakendab maksuhaldur sunnimeetmeid, mille tulemusena saavad maksud makstud ning loomingulise maksumaksja puhul ei saa riik küll kogu tegelikku maksusummat aga osa sellest.

Põhjuseid, miks inimesed maksuõigusrikkumisi ellu viivad on erinevaid. Sotsiaalsed põhjused on seotud ebakindluse ja riskidega, väärade ettekujutlusega ausast ja ebaausast ärist, madala õiguskuulekuse tasemega ning ühiskondliku hukkamõistu puudumisega. Maksupettused võivad olla põhjustatud ka majanduslikest teguritest nagu suur varimajanduse osakaal valdkonnas ja sellest tulenev surve ausale ettevõtjale.⁸ Maksumaksja peab ise tahtma olema maksukuulekas ja andma endast kõik, et selle poole pürgida.

Oluline on seejuures ka riigi haldussuutlikkus, mis väljendub maksumaksja poolt karistuse vältimatuse tunnetamises maksuõigusrikkumise korral. Lisaks võib põhjuseks välja tuua ka juriidilised probleemid, mis on tingitud seaduste sagedasest muutmisest, ebahütlasest halduspraktikast või ebapädevatest nõuannetest.⁹ Seetõttu võib väita, et muutused

⁶ Kirchler, E., *The Economic Psychology of Tax Behaviour*, *supra nota* 2, lk 22.

⁷ *ibid*, lk 22.

⁸ Lehis, L., *Maksuõigus*, 2 tr, (Tallinn: Juura 2009), lk 187.

⁹ *ibid*, lk 187.

maksukuulekuses ei pruugi alati sõltuda tahtlusest ning tuleneda maksumaksjast endast. Oma osa on nii maksuhalduril, erinevatel nõustajatel ning isegi tegevusvaldkonna teistel ettevõtjatel, kes kõik kujundavad maksumaksja arusaamu ning käitumist.

Tähtis on ka maksumaksja kõrge sisemine motivatsioon. Autor on seisukohal, et maksumaksja peab olema motiveeritud ning mitte laskma ennast mõjutada kõrvalseisvate inimeste poolt. Sisemise motivatsiooni, mida nimetatakse ka maksumoraaliks, idee pärineb psühholoogiast ning selle uurijad on leidnud, et motivatsioon suurendab sunnivahenditele reageerimist ja motivatsioon tekib tavaliselt moraalsest kohustusest maksta makse panusena ühiskonda.¹⁰ Sunnivahendite kasutamine on aga väline motiveerija, mistõttu on leitud, et karistuste ja kontrollide suurendamine vähendab sisemist motivatsiooni.¹¹ On oluline, et maksumaksjad teaksid ja oleksid motiveeritud uurima, millised seadustest tulenevad rahalised ja mitterahalised kohutused neil on ning olema võimelised neid kohustusi ka õigeaegselt täitma.

Kõrge maksukuulekuse üheks aluseks on arusaadavad maksuseadused. Et tagada kõrge maksukuulekus peavad maksuseadused olema selged, ühetimõistetavad ning looma tugeva aluse maksukuulekuse haldamiseks. Raskesti arusaadavad ja keerulised seadused suurendavad tõenäosust, et maksumaksja ei deklareeri õigesti.¹² Mitmetähenduslikkust saab vältida täpse keelekasutusega, kindlate eluliste asjaolude määratlemisega ning vastava tagajärje sätestamisega.¹³ Seega, et vältida maksuseaduste mitmetähenduslikkust ja sellest tulenevaid võimalikke muutusi maksukuulekuses peab seadusandja kirjeldama võimalikult täpselt, milliste asjaolude esinemisel tekib vastav maksukohustus ehk õiguslik tagajärg ja millistel juhtudel seda ei teki.

Maksukuulekuse alane uuriv kirjandus käsitleb põhiliselt kahte lähenemist maksukuulekuse probleemile. Nendeks on majanduslik ja käitumuslik, mis kumbki võtab arvesse erinevaid asjaolusid. Majanduslikul lähenemisel arvestatakse ratsionaalseid perspektiive ja seda

¹⁰ Cummings R. G., *et al.*, „Tax morale affects tax compliance ...“, *supra nota 4*, p. 448.

¹¹ Torgler, B., *Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis*, (UK: Edward Elgar Publishing Limited 2007), p. 70.

¹² OECD, „Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance“, *supra nota 3*.

¹³ OECD, „Compliance Measurement. Practice Note“, 2001 <www.oecd.org/dataoecd/36/1/1908448.pdf> (20.10.2010).

läheneda arendatakse kasutades majandusanalüüsi. Selle kohaselt mõjutavad maksukuulekust finantskohustuste suurus, maksukuulekas olemise hind, stiimulite ning antistiimulite olemasolu.¹⁴ Autor leiab, et maksu maksjad huvitab eelkõige vabade vahendite olemasolu peale oma kohustuste täitmist. Kui tekib olukord, et maksu maksjal ei jää peale maksukohustuse täitmist enam edasiseks toimimiseks raha või ei suudeta töötajatele palka maksta siis võib tekkida olukord, kus maksud jäetakse lihtsalt maksmata lootes tulevikus need tasuda või koguniski ei deklareerita üldse tulusid. Selline käitumine muudab maksu maksja mittekuulekaks.

Teiseks läheneda on käitumuslik, mis erinevalt majanduslikust on seotud laiemate käitumuslike probleemidega ning toetub psühholoogilistele ja sotsioloogilistele kontseptsioonidele, võttes arvesse individuaalsed erinevused, tajutava ebavõrdsuse, minimaalse riski taju ja riskivalmiduse.¹⁵ Ebavõrdne kohtlemine tekitab igas inimeses vastakaid tundeid ning suurendab kiusatust ebavõrdsetena tunduvatest maksudest kõrvale hiilida. Mida väiksem on riski tajumine seda altimad on inimesed riski võtma, sest nad ei tunnetata riski vahele jääda piisavalt lähedalolevana. Seetõttu on oluline maksuhalduri poolne tegevus vahelejäätamise riski tajumise suurendamiseks ning maksukuulekuse tõstmiseks.

Tähtis on arvestada ka maksu maksjate individuaalsete tunnustega. Kerly Lillemets on oma artiklis kinnitanud, et varem läbiviidud uuringute tulemused, mis väidavad, et naiste valmidus makse maksta on kõrgem kui meestel, vastab tõele ka Eestis, kuna meeste osakaal võlgnike hulgas ületab naiste oma 10% ning sooline jagunemine on püsiv.¹⁶ Jällegi tõestab see, et individuaalsed erinevused mõjutavad maksukuulekust ning neid tuleb arvesse võtta. Lisaks soole võivad maksukuulekust mõjutada ka muud individuaalsed erinevused.

Autor leiab, et maksu maksjate suhtumine maksudesse on erinev ja seega tuleks inimestele läheneda erinevalt. Valerie Braithwaite on välja töötanud maksukuulekuse püramiidi, mis sisaldab endas järgmist. On olemas grupp inimesi, kes on otsustanud olla mittekuulekad.

¹⁴ OECD, „Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance“, *supra nota* 3.

¹⁵ *ibid*

¹⁶ Lillemets, K., „Maksumoraal maksukäitumise kujundajana ja selle peamised isikupõhised mõjutegurid“, *Riigikogu Toimetised* (2009), nr 20, 71-83, lk 79.

Nendega on kõige tõhusam maksuhalduri poolne mõjutusvahend seaduse sund. Järgmise taseme moodustavad isikud, kes ei taha olla maksukuulekad aga seda on, kui neile tähelepanu pöörata. Lisaks on grupp isikuid, kes püüavad olla maksukuulekad aga millegipärast see neil alati ei õnnestu. Selliseid isikuid tuleks assisteerida ja abistada maksuhalduri poolt. Ning olemas on ka isikute ring, kes tahavadki teha õiget asja. Nende jaoks peaks maksusüsteem olema võimalikult lihtne, et tagada isikutele, kes tahavad olla maksukuulekad võimalus seda olla.¹⁷ Lähenedes inimestele vastavalt nende erisustele võib maksukuulekuse taset tõsta.

Võib tekkida küsimus, et milleks üldse on vaja maksukuulekust mõõta, näha vaeva ja analüüsida erinevate faktorite mõju maksukuulekusele. Maksukuulekust on vaja mõõta, et hinnata strateegiate efektiivsust, mis on suunatud mittekuulekatele valdkondadele. Need strateegiad võivad olla seadusandlikud, õpetlikud ja harivad, administratiivsed, protsessuaalse või sunnilise iseloomuga või kombinatsioon neist.¹⁸ Nende maksumaksjatega, kes ei ole maksukuulekad vabatahtlikult tuleb kasutusele võtta erinevaid mõjutus- ja sunnimeetmeid vastavalt maksuhalduri strateegiale. Strateegia väljatöötamiseks on vaja eelnevalt teada, et kuidas maksukuulekus on muutunud ning millised strateegiad ja meetmed on varem maksukuulekust mõjutanud. Samuti on maksukuulekust vaja mõõta, et teada, millised valdkonnad on madalama maksukuulekusega, et neile enam tähelepanu pöörata.

Kokkuvõttes võib välja tuua, et maksukuulekusest arusaamiseks on tähtis mõista, et see jaguneb registreerimiskohustuseks, täpseks ja õigeaegseks deklareerimiskohustuseks ning õigeaegselt maksude tasumise kohustuseks, mille täitmine näitab maksumaksja valmisolekut makse maksta. Lisaks on võimalik maksukuulekust jagada ka teiste tunnuste alusel. Samas mittekuulekus, mis on maksukuulekuse vastand, võib tuleneda tahtlusest, kuid mitte kõigil juhtudel, sest mõjutajateks võivad olla ka teised isikud ning teadmatus. Teada on, et isikud on erinevad ning seepärast tuleb nende maksukuulekuse tõstmiseks arvestada erinevate käitumuslike ja majanduslike asjaoludega.

¹⁷ OECD, „Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance“, *supra nota 3*.

¹⁸ OECD, „Compliance Measurement. Practice Note“, *supra nota 13*.

1.2. Maksukuulekus majanduslanguse tingimustes

Majanduslangus on viimastel aastatel inimestes tekitanud vastakaid tundeid. Räägitud on üha suurenevast tööpuudusest, vajalikest kärbetest riiklikul ning eraisiku tasandil ja üldisest keerulisest majanduslikust olukorrast. Tarbijad, kes kartsid töökohta kaotada võtsid majanduslanguse ajal suunaks oma kulutuste vähendamise. Kuna antud lõputöö eesmärgiks on analüüsida maksukuulekuse ja majanduslanguse vahelisi seoseid, siis käsitletakse lisaks esimeses alapeatükis väljatoodud maksukuulekuse mõistele eraldi ka majanduslanguse mõistet ning sellest tulenevaid võimalikke muutusi maksukuulekuses.

Majanduse tavapäraseks osaks on majandustsüklid, mis on olnud aastakümneid majandusteadlaste huviorbiidis. Majandustsüklid näitavad muutusi toodangus ja tööhõives ning neile on omane pikaajaline, erineva kestvuse ja sügavusega hälbimine trendist. Antud töös käsitletakse majandustsükli langusfaasi ehk majanduslangust, mille ajal toodang ja tööhõive vähenevad.¹⁹ Just need näitajad on olulised majanduslanguse perioodi tuvastamisel ning seostamisel maksukuulekuses toimuvate muutustega.

Tavapäraselt eelneb majanduslangusele majandustõus, mille lõpufaasis hakkavad tulud järjest vähem kasvama. Põhjuseks võib olla liigne laenamine ja võlakoormuse suurenemine.²⁰ Kasvu aeglustumine võib olla tingitud ka sisenõudluse ehk investeeringute ja tarbimise juurdekasvu järkjärgulisest vähenemisest.²¹ Majanduskasvu taandumine on ettevõtjatele justkui enne, mis annab märku ja hoiatab peagi saabuva majanduslanguse eest. Ettevõtjad saavad nende märkide ilmnemisel vajadusel kasutusele võtta erinevaid ennetavaid meetmeid, et säilitada oma konkurentsivõime. Näiteks vähendada toodangumahte nagu paljud ka teevad, kuna tarbimine väheneb.

¹⁹ Kerem, K., *et al.*, *Makroökonomika teooriad ja mudelid*, (Tallinna Raamatutrükikoda 1998), lk 33-34.

²⁰ Eesti Pank, „Eesti Panga 2007. aasta aruanne“, <www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/aastaaruanne/_2007/_8.pdf> (13.02.2011), lk 45.

²¹ Eesti Pank, „Eesti Panga majanduspoliitiline kvartalikommentaar 28. august 2007“, <www.eestipank.info/pub/et/press/Press/kommentaariid/Arhiiv/_2007/_185.html> (13.02.2011)

Monetaristid leiavad, et ebastabiilse majanduse põhjustajaks on tavaliselt liigne rahapakkumine või rahapoliitilised otsused nagu intressimäära muutus.²² Näiteks möödunud languse peamiseks põhjuseks võib lugeda eramajapidamiste ostude järsku langust, mille põhjustas nn lõhkilaenamamine, kuna intressimäärad olid varasematel aastatel madalad.²³ Majandustsükleid mõjutavad erinevad faktorid, mis kõik on omavahel seotud. Üks nähtus viib teiseni, mille tulemusel majandus pidevalt langeb, kuni kasutusele võetud meetmed hakkavad majandust taaskord kasvuteele suunama.

Majanduslanguse algusperioodil ilmnevad teatud kindlad protsessid. Eratarbimine väheneb, millest tulenevalt ettevõtete kaubavarud suurenevad ja nad vähendavad oma tootmist, vähendades sellega sisemajanduse koguprodukti (edaspidi SKP). Tihti on ettevõtted sunnitud tootmise vähenedes ka töölisi vallandama ning tulemuseks on tööpuuduse kasv.²⁴ Normaalne nähtus on reeglina isegi vähekompetentse juhtkonnaga firma pankrot. Sel viisil puhastub turg ebaefektiivsetest firmadest ning seeläbi võidab ka tarbija, kes ei pea kinni maksma ebaefektiivsete firmade kulusid.²⁵ Seega ei ole majanduslangus pelgalt negatiivne nähtus.

Oluline muutuja ja indikaator majanduses on SKP, mis mõõdab mingi ajavahemiku jooksul kindlates territoriaalsetes piirides toodetud hüviste ehk kaupade ja teenuste turuväärtust.²⁶ Seega saame SKP-d jälgides teada, kas kogutoodangu maht on vähenenud või mitte võrreldes eelmiste perioodidega. Antud töös kasutatakse SKP aheldatud väärtuse muutust võrreldes eelmise aastaga võttes referentsaastaks 2000. aasta. Aheldatud väärtus peaks olema täpsem ja kajastama majandusolukorra muutusi paremini.

Lisaks annab meile aimu majanduslanguse sügavusest töötus, mis sel ajal suureneb ning tööhõive väheneb. Töötus esineb ühiskonnas siis kui on olemas kvalifitseeritud töötajad, kes soovivad töötada, kuid ei suuda leida sobivat tööd. Majanduslangusele on iseloomulik tsükliline töötus, mis esineb kõigis arenenud riikides ja on seotud kogutoodangu vähenemisega

²² Kerem, K., *et al.*, *Makroökonomika teooriad ja mudelid*, *supra nota 19*, lk 47.

²³ Tanning, L., *Rahvusvaheline majandus II osa. Globaliseerumine. Maailma majanduskriis*. (Tallinn: Infotrukk, 2009), lk 165.

²⁴ Eamets, R., *et al.*, *Sissejuhatus majandusteooriasse*, (Tartu Ülikooli Kirjastus 2005), lk 288.

²⁵ Tanning, L., *Rahvusvaheline majandus II osa ...*, *supra nota 23*, lk 164

²⁶ Kerem, K., *et al.*, *Makroökonomika teooriad ja mudelid*, *supra nota 19*, lk 13

ning sellest tuleneva väiksema tööjõu vajadusega.²⁷ Majandusele iseloomulik tsüklilisus kandub järelkult üle ka tööturule, mis muutub sarnaselt majandusolukorrale. Majandustsükli langusfaasis on töötus suur ning tõusufaasis vastupidi. Seega võib majanduslangust siduda töötute arvu suurenemisega, kellel tekivad probleemid oma rahaliste kohustuste täitmisega.

Riigi tasandil aitab majanduslangusega toime tulla kõrge eelarvedistsipliini hoidmine. Eesti näitel võib välja tuua agressiivse tulude suurendamise meetme, mis aitas möödunud langusperioodi üle elada.²⁸ See hõlmas kõrgemat töötuskindlustusmaksu, riigipoolsete pensionimaksude külmutamist pensionisambasse, kõrgemat käibemaksumäära, kõrgemaid aktsiisimakse energiale, alkoholile ja tubakale ning ühekordseid ülekandeid riigi äriühingutelt.²⁹ Taolised meetmed võimaldavad riikidel tunda vaid vähest tegelike riigitulude langust ning seega luua võimalusi ka ettevõtetele ja töötutele paremini toimetulemiseks.

Seega on üheks võimaluseks riigil majanduslangusega toimetulekuks maksumäärade tõstmine, mis võib olla tingitud nii toodangumahtude vähenemisest kui ka maksudest kõrvalehiilimisest tulenevatest riigitulude vähenemisest. Teada on, et maksudest kõrvalehiilimine vähendab maksubaasi ja seega tekib vajadus kõrgemate maksumäärade järele, eeldades, et valitsus tahab säilitada oma maksutulude mahtu. Kõrgem maksumäär omakorda suurendab maksumaksjate lisakoormat.³⁰ Samas võib sel viisil tekkida maksumaksjal tunne, et tema kanda on kogu majanduslangusest ja mittekuulekusest tulenev koorem, mida mittekuulekad isikud ei kannan.

Iga inimene on ratsionaalne olend, kes võtab vastu otsuseid lähtudes sellest, mis on talle parasjagu kasulik. Võib eeldada, et mida vähem koormav ja kulukas maksukuulekus maksumaksja jaoks on, seda tõenäolisemalt on maksumaksja kuulekas maksuseaduste suhtes. Koormavust ja kulukust iseloomustab enim maksumäära suurus. Samas ei pruugi maksumäärade vähendamine tingimata ajenda maksumaksjat olema rohkem maksukuulekas, kuna kui maksumaksja teab viisi, kuidas edukalt maksudest kõrvale hiilida, on tema jaoks

²⁷ Kerem, K., *et al.*, *Makroökonomika teooriad ja mudelid, supra nota 19*, lk 13-14, 28.

²⁸ Staehr, K., „*The Global Financial Crisis and Public Finance in the New EU Countries from Central and Eastern Europe 2010*“, Working Paper Series 2/2010, (Tallinn: Eesti Pank 2010), p. 19, 22.

²⁹ International Monetary Fund, „*Republic of Estonia: Staff Report for the 2009 Article IV Consultation*“ (2010), <www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2010/cr1004.pdf> (13.02.2011).

³⁰ Staehr, K., Meriküll, J., „*Unreported employment and tax evasion in mid-transition: Comparing developments and causes in the Baltic States*“, No. 6, (Tallinn: Eesti Pank 2008), p. 4.

kasulikum üldse mitte makse maksta, isegi mitte vähendatud määra alusel.³¹ Sel juhul on mõjutusvahendiks vahelejäämise riski suurendamine maksukontrollide arvu suurendamise näol, millega saaks mõjutada maksumaksjaid olema maksukuulekas.

On tõenäoline, et majanduslanguse perioodil varimajanduse osakaal suureneb. Varimajandust võib defineerida kui kaupade, teenuste ja tööjõu turgu, millelt ettevõtjad ja tarbijad ei maksa ettenähtud makse ja tasusid ning mis ei kajastu riiklikus ettevõtete poolt esitatavas statistikas. Peamine ajend, miks ettevõtjad makse ei maksa on soov saada parem konkurentsipositsioon, mille saavutamiseks püüab osa ettevõtjaid pakkuda oma tooteid ja teenuseid teistest odavamalt.³² Kui varimajanduse osakaal suureneb siis viitab see maksukuulekuse, eelkõige registreerimis- ning deklareerimiskuulekuse langusele.

Riigi ning ettevõtjate heaolu on omavahel seotud, seega mõjutavad ettevõtjate makseraskused ka riiki. Majanduslangus avaldab negatiivset mõju maksude õigeaegsele tasumisele, sest rahavoogude liikumine ja rahastamisvõimalused halvenevad. Majanduslanguse perioodil on tavapäraste rahaliste vahendite kättesaadavus problemaatiline ning ka alternatiivseid rahastamisvõimalusi on keerulisem leida.³³ Eestis on teadaolevalt kindlad maksude tasumise tähtpäevad. Kui juhtub aga, et ettevõttele ei maksta õigeks ajaks tasusid, millest planeeriti makse maksta siis tekib olukord kui ettevõtte jääb maksuvõlglasteks ning toimuvad muutused maksukohustuse õigeaegse täitmise kuulekuses, mille tagajärjel suurenevad maksuvõlad.

Makseviivituste tõttu võivad pankrotistuda muidu elujõulised ettevõtted, kusjuures kõige süngema stsenaariumi korral käivitub pankrotiseeria kogu tootmisahelas.³⁴ Pankrotiseeria on kõige tõenäolisem luksuskaupade valdkonnas ning vähem tõenäolisem esmatarbekaupade valdkonnas, kuna tarbijad säästavad ning valivad hoolikamalt, millele kulutavad. See võib

³¹ Mikesell, J. L., Birskye, L., „The Tax Compliance Puzzle: Evidence from Theory and Practice“, *Intl Journal of Public Administration* (2007), No 30, 1045-1081, p. 1067.

³² Eesti Konjunktuuriinstituut, „Varimajandus Eestis 2007 (elanike hinnangute alusel)“ <www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/Varimajandus_Eestis_2007_%28elanike_hinnangute_alusel%29.pdf> (09.01.11).

³³ Euroopa Ühenduste Komisjon, Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv hilinenud maksimisega võitlemise kohta äritehingute puhul, ettepanek, 7-0044/09, <www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com%282009%290126_/com_com%282009%290126_et.pdf> (28.10.2010).

³⁴ *ibid*

anda tōuke ka varimajanduse valdkonna levikuks, kuna tarbijad hakkavad eelistama odavamat kaupa raha nappuse tõttu. Parim, mida riik majanduse toetamiseks teha saab, on tagada stabiilne makromajanduskeskkond ning aidata kaasa investorite usalduse taastamisele.³⁵ See oleks kasulik tootjatele, kelle võimalused tegutseda paraneksid.

Mitte ainult majanduses toimuv, vaid ka poliitiline süsteem mõjutab eriti majanduslanguse raskel ajal ametlikke ja mitteametlikke majanduslikke tegevusi, sealhulgas maksukuulekust. Neid tegevusi ja nende tulemusi võib paljudes maades seostada aluseks olevate poliitiliste tingimuste ja otsustega.³⁶ Hea valitsemistava hõlmab tavapäraselt õiglast maksusüsteemi, poliitilist süsteemi, mis ei ole korrumppeerunud ning riigituludest kaetavate kaupade ja teenuste pakkumist valitsuse poolt.³⁷ Tähtis on, et riiklikul tasandil võetaks vastu otsuseid, mis ei muudaks majanduslanguse ajal olukorda veelgi halvemaks ning maksumaksjad tajuksid, et riik liigub õiges suunas, püüdes rahva heaolu parandada.

Maksumaksja jaoks on oluline tajuda oma maksukoorma õiglust. Kui rahva maksukoormus on kõrge, kuid riigi avalike teenuste tase jääb madalaks siis ei kasutata maksutulu õigel otstarbel. Maksukuulekus tõuseb, kui maksumaksja tajub avalike hüvede kättesaadavust. Sel juhul tasutakse makse, et kasutada avalikke teenuseid isegi kui ei tunnetata vahelejäämise tõenäosust või karistada saamise võimalust maksudest kõrvalehiilimise eest.³⁸ Maksumaksja jaoks on oluline kõige muu kõrval see, et tema maksutulu kasutatakse otstarbekalt ja ta saaks tagasiside oma panuse kohta, eriti majanduslikult raskel ajal kui keegi ei ole valmis raha niisama ära andma. Tagasiside võib tulla kasvõi mõne valdkonna teenuste kättesaadavuse parandamise näol.

Maksumaksjas, kes usub, et maksusüsteem kohtleb teda ebavõrdselt või maksureeglid on teiste poolt rikutud tekib ebaõigluse tunnetus. Psühholoogiliselt tekitab ebaaus maksusüsteem

³⁵ Eesti Pank, „Eesti Panga majanduskommentaari 15. detsember 2008“

<www.eestipank.info/pub/et/press/Press/kommentaariid/Arhiiv/_2008/_218.html> (13.02.2011).

³⁶ Torgler, B., Schaffner, M., Macintyre, A., „Tax Compliance, Tax Morale and Governance Quality“ (2007), <www.crema-research.ch/papers/papers07.htm> (10.12.2010).

³⁷ Cummings R. G., *et al.*, „Tax morale affects tax compliance ...“, *supra nota 4*, p. 448.

³⁸ Torgler, B., *Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis*, *supra nota 11*, p. 71-73.

maksumaksjates ratsionaalset petmist.³⁹ Kui teised petavad ning saavad seeläbi konkurentsieelise siis võib ka ausas maksumaksjas tekkida tahtmine saada suuremat kasu maksudest kõrvahiilimise näol. Võib tekkida küsimus, et miks peaks aus maksumaksja kinni maksma maksupetturite poolt kasutatavad avalikud teenused nagu teede ehitus, haridus, avalik kord ja palju muud.

Samuti mõjutab maksumaksjate käitumist nende kaasatus majandus- ja maksupoliitika otsustamisprotsessi, sellest tulenevad head suhted riigi ja maksumaksja vahel usalduse näol ning hästi funktsioneeriv avalik haldus. Kodanike suhtumist riiki kujundab eelkõige meedias leviv poliitikaga seotud informatsioon. Negatiivne informatsioon poliitikas toimuvast tekitab poliitilist pettumust ning mõjutab maksukäitumist negatiivses suunas.⁴⁰ Poliitikud, kes riiki esindavad peavad käituma esinduslikult ning professionaalselt, kuna väiksemgi eksimus võib läbi meedia avalikkuse ette jõudes põhjustada pettumist riigis ning selle valitsemises. Seetõttu tuleb põhjalikult analüüsida igat vastuvõetavat otsust ennetades negatiivset vastukaja ja selle mõju maksumaksjate käitumisele.

Kui kodanikud tunnevad, et nende huvid ja eelistused on esindatud poliitilistes institutsioonides ja nad saavad piisavas koguses avalikke hüvesid, siis nende samastumine riigiga ja valmisolek makse maksta tõuseb. Ebaefektiivses riigis, kus korrupsioon on ohjeldamatu, ei usalda kodanikud võime ning seega ei ole nad ajendatud koostööks. Korrupsiooni levik tekitab pettumust samuti nagu tunnetus, et maksutulused ei kasutata otstarbekalt või valitsus ei täida aruandekohustust ja seadus ei kaitse maksumaksjaid.⁴¹ Kodanikud saavad väljendada oma tahet valimistel, kus nad hääletavad erakondade poolt, kes vastavad enim nende ootustele. Selleks, et valijad pettuma ei peaks on aga tähtis, et poliitikud oma lubadusi täidavad ja need ellu viivad.

Kokkuvõttes selgus, et majanduslanguse sügavust näitavad SKP ja töötus, mis mõjutavad nii ettevõtteid, eraisikuid kui ka riiki. Kuna majanduslanguse ajal on rahaliste vahendite

³⁹ Andreoni, J., Erard, B., Feinstein, J., „Tax Compliance“, 36 *Journal of Economic Literature* (1998), No 2, 818-860, p. 851.

⁴⁰ Lillemets, K., „Maksumoraal maksukäitumise kujundajana ja ...“, *supra nota* 16, lk 75.

⁴¹ Torgler, B., Schaffner, M., Macintyre, A., „Tax Compliance, Tax Morale and ...“ (2007), *supra nota* 36.

kättesaadavus piiratud siis tekivad makseviivitused nii isikute omavahelistes tehingutes kui ka maksude tasumises riigile. Töötuse kasv ning seeläbi odavama kauba eelistamine võib aga omakorda kaasa tuua varimajanduse kasvu, mida võib lisaks mõjutada maksukoorma õiglus, maksumäärade suurus ja maksuraha kasutus riigi poolt. Varimajanduse suurenemine viitab maksukuulekuse, eelkõige registreerimis- ning deklareerimiskuulekuse langusele.

2. MAKSUKUULEKUSE MUUTUSED MAJANDUSLANGUSE PERIOODIL

2.1. Maksuvõlad majanduslanguse perioodil

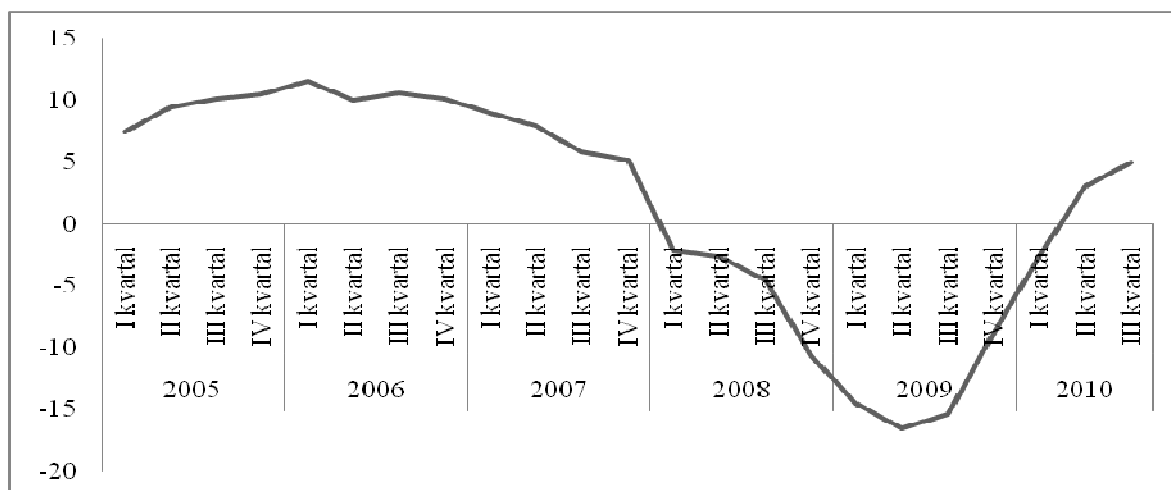
Maksuvõlgade andmete analüüs aitab mõista, kuidas maksude tasumise kohustuse täimine muutub ajas. Maksumaksjate poolne kohustuse täitmata jätmine mõjutab otseselt riigitulusid. Igal aastal koostatakse tuleva aasta riigieelarve, milles tehakse plaanid saadavate tulude ja tehtavate kulude osas. Kui tulusid jääb oodatust vähemaks siis mõjutab see ka planeeritud kulutusi ning investeeringuid. Seega on oluline, et maksumaksjad täidaksid oma kohustusi ja oleksid maksukuulekad, et riik saaks sama teha.

Siiski on probleeme maksumaksjatega, kes oma kohustusi ei täida. Maksuvõlg on maksukohustuslase poolt tähtpäevaks tasumata jäetud maksusumma, sellelt arvestatud intress ning tollivõlast tulenev tähtpäevaks tasumata maksusumma ja sellelt arvestatud intress.⁴² Maksuvõla arvestusse lähevad nii deklareeritud, maksuteadete kui ka maksuotsuste alusel juurdemääratud summad, mis jäävad tähtpäevaks tasumata. Pärast maksuvõla tekkimist hakatakse sellelt arvestama intressi, kuna tinglikult öeldes, kasutab maksumaksja riigi raha omaks tarbeks. Intressi arvestatakse ajani, mil maksuvõlg tasutakse, kantakse maha või kustutatakse.

Selleks, et saada paremat ülevaadet maksumaksjate maksukuulekusest majanduslanguse tingimustes on oluline analüüsida maksuvõlgade muutusi. Antud töö raames on tähtis piiritleda ajaperiood, mida võib lugeda Eesti tingimustes majanduslanguseks. Statistikaameti andmete järgi joonisel 1, võib väita, et majanduslanguse algus oli 2008. aasta esimeses kvartalis, kui SKP aheldatud väärtus protsendina muutus võrreldes eelmise aasta sama perioodiga negatiivseks. Püsiv langusperiood kestis kuni 2010. aasta teise kvartalini, millest

⁴² Maksukorralduse seadus §32

alates on SKP aheldatud väärtus protsendina võrreldes eelmise aastaga kasvanud 3,1% ehk muutunud taas positiivseks. Kokku võib langusperioodi pikkuseks lugeda ligikaudu kaks aastat.

Joonis 1. SKP aheldatud väärtuse muutus protsendina 2005.-2010. aastal.⁴³

Niisiis algas majanduslangus Eestis 2008. aasta alguses. Kolmandast kvartalist hakkas järsult tõusma ka registreeritud töötus, mis kahekordistus aastaga.⁴⁴ 2009. aastal SKP langus jätkus, kuid aasta teisel poolel hakkas majandusaktiivsus tasapisi taastuma tänu ekspordilt tulusid teenivatele ettevõtetele.⁴⁵ Kõige silmatorkavam on asjaolu, et hoolimata märkimisväärsest SKP vähenemisest, sai Eesti tunda väikest tegelike riigitulude vähenemist 2008. ja 2009. aastal. Eesti säilitas kõrge eelarvedistsipliini ja suutis hoida eelarvedefitsiidi alla 3% SKP-st, vaatamata olulisele SKP langusele.⁴⁶

Maksuvõlgade dünaamika jagatakse antud töö raames kaheks. Eraldi käsitletakse 2007.- 2008. aastate maksuvõlgasid ning 2009.- 2010. aastate maksuvõlgasid. Seda sellepärast, et alates

⁴³ Statistikaamet, „SKP aheldatud väärtuse muutus võrreldes eelmise aasta sama perioodiga protsentides“, <pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RAA11&ti=SISEMAJANDUSE+KOGUPRODUKT+JA+KOGURAHVATULU+KROONIDES%2C+EURODES+JA+USA+DOLLARITES+%28KVARTALID%29&path=../Database/Majandus/15Rahvamajanduse_arvepidamine/06Sisemajanduse_koguprodukt_%28SKP%29/02Pehilis_ed_rahvamajanduse_arvepidamise_naitajad/&lang=2> (13.01.2011), autori koostatud.

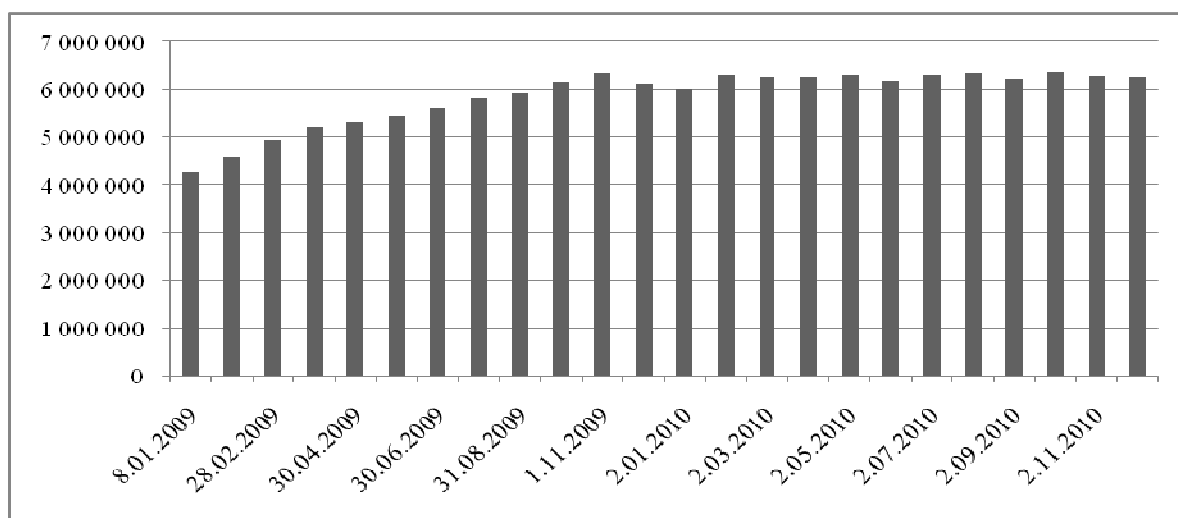
⁴⁴ Vt. Lisa 1. Registreeritud töötud Eestis 2005.- 2010. aastal, lk 42.

⁴⁵ Eesti Pank, „Eesti Panga majanduskommentaar 21.oktoober 2009“, <www.eestipank.info/pub/et/press/Press/kommentaari/Arhiiv/_2009/_235.html> (13.02.2011).

⁴⁶ Staehr, K., „The Global Financial Crisis and Public Finance...“, supra nota 28, p. 19, 22.

2009. aasta 1. jaanuarist muutus maksude arvestuse meetod ning kasutusele võeti ettemaksukonto süsteem.⁴⁷ Vaadates lisast 2 maksuvõlgade dünaamikat majanduslangusele eelnenud perioodil ning selle alguses ehk 2007. kuni 2008. aastal võib väita, et maksuvõlgade suurus on neil aastatel järjest tõusnud. 2007. aasta 31. jaanuariks oli maksuvõlg 2 581 253 000 krooni ning aasta pärast 31. jaanuariks juba 3 357 163 000 krooni. Protsentuaalselt muutus võlg ligikaudu 30%. Sealt edasi kasvas maksuvõlg 2008. aasta lõpuks, 23. detsembriks 4 450 783 000 kroonini ning muutus oli lausa 32,6%.⁴⁸ Nende kahe aasta jooksul toimus maksuvõlgade kogusummas märkimisväärne kasv.

Jooniselt 2 on näha, et 2009. aastal suurenesid maksuvõlad 41,68%, olles aasta alguses, seisuga 08. jaanuaril 4 248 378 000 krooni ning järgmise aasta alguses, seisuga 02. jaanuar, küündis võlasumma juba 6 018 968 000 kroonini. Sellel aastal oli võlasummade tõus kõige suurem, mis võib tuleneda ka asjaolust, et 2009. aasta oli viimane täispikk aasta, mis jäi majanduslanguse perioodi. Sellesse aastasse jäi ka majanduslanguse kõige sügavam periood, kuid sellest hoolimata kasvasid võlasummad suhteliselt ühtlaselt kogu aasta vältel.

Joonis 2. Maksuvõlad tuhandetes kroonides 2009. ja 2010. aastal.⁴⁹

⁴⁷ Maksu- ja Tolliamet, „Maksu- ja Tolliamet käivitas uue arvestussüsteemi“, <www.emta.ee/index.php?id=25014&tpl=1026> (25.03.2011).

⁴⁸ Vt. Lisa 2. Maksuvõlad tuhandetes kroonides 2007.- 2008. aastal, lk43.

⁴⁹ Lillemets, K., „Võladünaamika 2009. ja 2010. aastal“, Maksu- ja Tolliameti statistika, autori valduses (07.12.2010), autori koostatud.

Alates 2010. aastast hakkas maksuvõlgade suurus muutuma stabiilsemaks ning võlasummade tõus pidurdus nagu näha jooniselt 2. Aasta jooksul suurenesid maksuvõlad 3,6%. Kõige suurem muutus toimus jaanuaris kui maksuvõlad tõusid 4,4%. Võlasummade kasvu pidurdumine võis olla tingitud majanduse elavnemisest, kuna sama aastat võib lugeda majanduslanguse lõpuks. Järelikult võib väita, et majanduslanguse süvenedes maksuvõlad aasta aastalt järjest suurenesid ja maksukuulekus langes ning võlgade kasv pidurdus alles majanduslanguse lõpuga. Samas ei ole 2010. aasta lõpuks veel näha maksuvõlgade vähenemise ilminguid.

Vaadates jooniselt 2 ja lisast 2 maksuvõla summade suurusi eri perioodidel, võib märgata, et maksuvõlgade summas on olnud kasvutendents tegelikult juba 2007. aastast saadik kui SKP kasv hakkas pidurduma. Järelikult ei mõjuta maksukuulekust mitte ainult majanduslangus, vaid ka sellele eelneva tõusuperioodi lõppfaas. Samas ei ole majanduslanguse lõpp ning SKP taas kasvamine mõjutanud maksuvõlgade summasid vähendavalt. Põhjus võib olla selles, et maksuvõlgades kajastuvad ka eelmiste perioodide maksukontrollide tulemusel maksuotsustega juurdemääratud summad, mis on jäänud tasumata. Võimalus on ka, et majandus pole jõudnud veel taastuda majanduslangusest, kuid tõenäoliselt võib pidada, et lähiaastatel võlasummad vähenevad.

Maksuvõlad väljendavad summasid, mis jäävad riigieelarvesse laekumata. Riigieelarve täitmise suhtes oli kõige nõrgem aasta 2008, kui riigieelarve suudeti täita vaid 94,1% ulatuses. Sellest eelneval aastal, kui majandus oli veel mingil määral tõusulaines suudeti eelarve täita 99,8%. Edasi 2009. ning 2010. aastal täideti eelarve üle ootuste, nimelt olid eelarve täitmise protsendid vastavalt 100,7% ning 103,8%.⁵⁰ Arvatavasti ei suutnud valitsus alguses ette prognoosida meile jõudnud majanduslangust ning sellest tulenevat maksutulude vähenemist, seetõttu jäi 2008. aasta eelarve täitmata. Kuid edasi oli valitsus juba ettevaatlikum rakendades erinevaid meetmeid, et tagada riigieelarve täitmine ja tulla toime maksukuulekuse langusega maksuvõlgade suurenemise näol.

⁵⁰ Vt Lisa 3. Riigieelarve täitmine kroonides, lk 44.

Majanduslanguse süvenedes muutus maksuvõlgade suhe reaalselt riigieelarvesse laekuvatesse maksudesse järjest suuremaks. Nimelt oli 2007. aastal maksuvõlgasid 4,7% eelarvesse laekuvatest maksutuludest, 2008. aastal oli maksuvõlgasid 5,9% ning 2009. aastal juba 9,6%. 2010. aastal püsis maksuvõlgade osakaal varasema aasta tasemel ehk oli 9,6%.⁵¹ See näitab, et iga aastaga jäi järjest suurem osa maksutuludest laekumata, välja arvatud majanduslanguse lõpuaastal. Siinkohal ei räägita prognoositud eelarvest, mis täideti või mitte, vaid tegelikult laekunud maksutuludest. Kuna maksuvõlgade osakaal laekuvatesse maksudesse muutus järjest suuremaks siis jäi järjest suurem osa tuludest laekumata, mis tähendab, et maksumaksjate maksukuulekus vähenes.

Kuna majanduslanguse perioodile oli eelnenud nn majandusbuum, mille käigus isikud laenasid ja investeerisid palju siis oli neil tekkinud mitmeid uusi kohustusi lisaks maksukohustustele. Oma kohustusi ei suudetud või ei tahetud tähtaegselt tasuda. Kuna laenumaksete maksmata jätmine võib ilma jätta isiku tagatiseks olnud kinnisvarast siis on tõenäoline, et just maksukohustuse täitmine muutus teisejärguliseks. Joonisel 1 kujutatud SKP muutustest on näha, et juba 2007. aastal hakkas toodangumahtudes tõus pidurduma ning 2008. aastal muutus see eelmistest perioodidest väiksemaks, millest tulenevalt ei pruukinud Ettevõtete poolt aastaid tagasi planeeritud ja nüüd reaalselt teenitud tulu omavahel ühtida kasumi vähenemise tõttu. Sama kehtib ka füüsiliste isikute puhul, kuna töötuks jäämist ei saa ette planeerida.

Oluline majanduslanguse näitaja ongi töötus, mis hakkas pidevalt kasvama alates 2008. aasta juunist olles eelnevalt langenud ja püsiv tõus kestis kuni 2010. aasta märtsini, kui olukord tööturul stabiliseerus ning töötus hakkas pidevat vähenema. Töötuse haripunkt oli 2010. aasta esimeses kvartalis kui registreeritud töötuid oli üle 95 000 inimese. Registreeritud töötus suurenes sel perioodil üle 5 korra ning põhjustas kogu ühiskonnale pingeid.⁵² Töötus ja tööpuudus tekitab füüsiliste inimeste ja füüsilisest isikust ettevõtjate (edaspidi FIE) hulgas raskusi oma maksukohustuste õigeaegsel täitmisel, kuid ettevõtetele on töötus mingil määral lahenduseks. Nad lahendasid sellega osa oma tööjõumaksude nagu sotsiaalmaksu ja tööandja

⁵¹ Vt Lisa 3. Riigieelarve täitmine kroonides, lk 44.

⁵² Vt. Lisa 1. Registreeritud töötud Eestis 2005.- 2010. aastal, lk 42.

töötuskindlustusmaksu tasumise kohustuse probleemist. Toota polnud vaja enam samas mahus ja töötajaid oli üleliia ning kohustus tasuda nende pealt sotsiaalmaksu võis muutuda raskendatuks ja tarbetuks.

Maksuvõlgnikke on nii füüsiliste kui ka juriidiliste isikute hulgas.⁵³ Autori arvates on erinevate majandusnähtuste mõju isikute maksukuulekusele erinev, kuna füüsiline isik peab saama palka ja juriidiline isik teenima tulu, et täita oma rahalisi maksukohustusi. Kui füüsilisi isikuid mõjutab tõenäoliselt enam just töötus siis juriidilisi isikuid mõjutab vastupidiselt enam nõudluse ja toodangumahtude vähenemine. Füüsiliste isikute põhiliseks maksukohustuseks on maamaks, füüsilise isiku tulumaksu ja FIE maksude kõrval. Seetõttu võib füüsiliste isikute maksukuulekuse languse põhjuseks olla lisaks töötuse kasvule ka maamaksuseaduse muudatus, mis tõi alates 2010. aastast varasema kolme maamaksutähtpäeva asemele kaks ning lisaks muutus maksutähtpäev.⁵⁴ Inimeste hajameelsus või teadmatus võis seega siinkohal olla oluline faktor lisaks töötuse kasvule.

Lisast 4 on näha, et füüsilisest isikust maksuvõlglaste arv kasvas enim maamaksu tähtpäevade saabudes. Kõige suuremat maksuvõlglaste arvu suurenemist võib täheldada just peale 15. aprilli 2009. kui saabus maamaksu tähtpäev, võlgnike arv kasvas siis peaaegu kahekordseks. Seevastu tuludeklaratsiooni alusel juurdemaksmisele kuuluvate summade ning FIE avansiliste maksete tähtpäeval ei ole ühelgi korral märgata maksuvõlglaste arvu kasvu võrreldes eelmise kuuga, välja arvatud kui nende maksetähtpäevad langesid maamaksutähtpäevaga samasse perioodi. Võib järeldada, et maamaksukohustus oli füüsilistele isikutele kõige raskem täita.

Lisa 4 kajastab, et 2010. aastal maamaksutähtpäeva saabudes ei olnud füüsilisest isikust võlgnike kasv enam nii suur kui varasemal aastal. Aasta jooksul langes võlgnike arv madalamale tasemele kui ta oli olnud eelmisel aastal. Sel ajal lõppes majanduslangus ning samuti hakkas sel ajal töötus vähenema. Majanduse elavnemine ja sellega kaasnev töötuse vähenemine tõstis maksukuulekust füüsiliste isikute seas.

⁵³ Vt. Lisa 4. Füüsilisest ja juriidilisest isikust maksuvõlglaste arv, lk 45.

⁵⁴ Maamaksuseadus, 06.05.1993, jõustunud 01.07.1993 –RT I 1993, 24, 428... RT I 2010, 22, 108, §7 lg 1.

Juriidiliste isikute maksuvõlgnike arv seevastu on püsinud majanduslanguse ajal suhteliselt stabiilsena kõikudes 20 000 isiku ümber. Lisas 4 on näha asjaolu, et majanduslanguse lõpp tõi alates 2010. aasta teisest kvartalist kaasa juriidilisest isikust maksuvõlgnike arvu mõningase vähenemise. Seega on juriidilisest isikust maksuvõlgnike arvu mõjutajaks otseselt muutunud SKP-s, mille järgi on antud töös määratud ka majanduslanguse periood. Järelikult võib väita, et majanduslanguse perioodil juriidilisest isikust maksuvõlglaste arv suureneb ning majanduskasvu ajal suudavad ettevõtted paremini oma maksukohustusi täita.

Maksukuulekus vähenes majanduslanguse ajal suurte maksukohustustega isikute seas. Nimelt on üle miljoni krooni suurust maksuvõlga omavate isikute arv alates 2009. aasta septembrist kuni majanduslanguse lõpuni ehk 2010. aasta teise kvartalini järjest kasvanud. Sellist tendentsi ei ole väikesummaliste maksuvõlgadega isikute puhul märgata, nende arv on pigem vähenenud. Need arvulised muutused võivad olla tingitud sellest, et isikute maksuvõlad järjest kasvasid ning väikesest summast sai lõpuks suur. Majanduslanguse ajal suurtesse maksuraskustesse jäänud isikute puhul jätkub tõenäoliselt langusperioodist tingitud maksukuulekuse langus ka peale languse lõppu, kuna andmetest on näha, et suurte võlgadega isikute arv jätkas tõusmist ka peale majanduslanguse lõppu.⁵⁵

Maksuhaldur kasutab erinevaid võimalusi, kuidas maksukuulekust tõsta. Näiteks on Eestis kasutusel kaudsed vahendid nagu riigihankel osalemisel ning tegevusloa taotlemisel maksuvõlgade puudumise piirang ja maksuvõlgade avalikkus. Samuti arvestatakse maksuvõlalt intressi, et mõjutada maksumaksjaid oma maksuvõlgasid ära tasuma ja olema maksukuulekas.⁵⁶ Maksuhaldur saab omalt poolt pakkuda ajutistes makseraskustes olevatele maksumaksjatele maksuvõla ajatamist.⁵⁷ Lisaks võttis maksuhaldur alates 2009. aastast kasutusele ühe ettemaksukonto süsteemi, millele tasutud summast täidetakse enne varasemad kohustused ning mis lihtsustab maksude tasumist.⁵⁸

⁵⁵ Vt. Lisa 5. Maksuvõlgnike arv võlasummade vahemike järgi, lk 46.

⁵⁶ Lehis, L., *Maksuõigus*, *supra nota* 8, lk 192-193.

⁵⁷ Maksukorralduse seadus §111 lg1.

⁵⁸ Maksu- ja Tolliamet, „Maksu- ja Tolliamet käivitas uue arvestussüsteemi“, *supra nota* 47.

Nagu eespool öeldud, siis on maksumaksjad erinevad ja seega vajavad nad ka erinevat lähenemist. Inimestel, kes on otsustanud olla mittekuulekad, maksuvõlad aina kasvavad. Nendega kasutatakse sunnimeetodeid maksuvõla sissenõudmiseks nagu keelumärgete panemine varale ning pangakontode arestimine.⁵⁹ Inimeste jaoks, kes tahavad olla maksukuulekad, kuid see neil ei õnnestu on lahenduseks maksuvõla tasumise ajatamine, millega maksuhaldur aitab kaasa maksukohustuse täitmisele.⁶⁰ Autor leiab, et maksukuulekuse tõstmisele aitaks kindlasti kaasa see kui Eestis tõuseks heaolu ning inimesed saaksid olla oma tuleviku suhtes kindlamad. Kõrgemad riigi poolsete toetuste ja hüvitiste määrad aitaksid luua turvalisema tunde ning seeläbi oleksid maksumaksjad ehk enam valmis makse tasuma, teades, et kui midagi juhtuma peaks ei ole nad üksi ning vajadusel saab täisväärtuslikku abi riigilt.

Kokkuvõttes selgus kolmandat uurimisülesannet täites, et maksukohustuse õigeaegne täitmine, mida väljendavad maksuvõlad ja mis majanduslanguse perioodil on langenud, on maksukuulekuse üheks komponendiks. 2008. aastal vana arvestusmeetodi järgi suurenesid maksuvõlad 36,8% ning sealt edasi ettemaksukontosüsteemi põhise arvestuse järgi kuni 2010. aasta esimese kvartali lõpuni 46,9%. Majanduslanguse süvenedes maksukuulekus seega langes, kuid majanduslanguse lõppedes muutus maksukuulekus stabiilsemaks, siiski kohatiste languste ja tõusudega. Eriti kõikuv oli majanduslanguse ajal füüsilisest isikust maksuvõlglaste arv, keda mõjutas töötus.

2.2. Läbiviidud maksukontrollide tulemused majanduslanguse perioodil

Õigeaegset ja täielike andmete deklareerimiskohustuse täitmist on võimalik kontrollida viies läbi maksukontrolle. Maksumaksjal on seejuures kaasaaitamiskohustus täita. Kui maksukontrolli tulemusel selgub, et maksumaksja on vähem deklareerinud või koguni ei ole üldse deklareerinud, kuigi oleks pidanud siis on maksumaksja olnud mittekuulekas. Kui aga maksukontrolli tulemusel rikkumisi ei tuvastata ning maksumaksja on käitunud vastavalt seadusele siis on ta olnud maksukuulekas. Seega on oluline tähelepanu pöörata maksukontrollide tulemustele maksukuulekust analüüsid.

⁵⁹ Maksukorralduse seadus §130 lg1.

⁶⁰ Maksukorralduse seadus §111.

Maksuhalduri poolt läbiviidavad maksukontrollid jagunevad üksikjuhtumite kontrolliks ning üldkontrolliks ehk revisjoniks.⁶¹ Nende läbiviimisel selgitab maksuhaldur välja, kas maksumaksja on õigesti kajastanud oma teenuste osutamist või kaupade müümist maksustamist puudutavates dokumentides ning sellest tulenevalt, kas maksukohuslane on oma tulusid deklareerinud õigesti ja täielikult. Üksikjuhtumi kontrolli käigus keskendutakse ühele kindlale maksuliigile või perioodile samas kui revisjon on laialdasem ning hõlmab mitut maksu pikemal perioodil. Maksukontrollide analüüsimisel kasutatakse antud töös MTA andmeid, mis hõlmavad kontrolliosakonna poolt läbiviidud maksukontrolle.

Kui kontrolli tulemusel selgub, et makse on tahtlikult väärtalt arvutatud, varjatud, tasumisest kõrvale hoitud, viidud toime maksupettus või maksukelmus siis on tegu karistatava teoga.⁶² Nimelt saab maksumaksjat karistada maksuhaldurile andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise eest sõltuvalt eesmärgist ja tahtlusest kuni seitsmeaastase vangistusega, rahalise karistusega või sundlõpetamisega.⁶³ Sellised tahtlikud teod väljendavad mittekuulekust, mida on võimalik tuvastada maksukontrollidega. Maksukontrolli läbiviimise käigus on maksumaksjal õigus oma deklaratsiooni ise parandada, vastasel juhul koostab maksuhaldur rikkumise tuvastamisel maksuotsuse.⁶⁴ Tehtud maksuotsused sisalduvad ka maksuvõla arvestuses.

Majanduslanguse aastatel on maksuhaldur viinud läbi kokku 5196 kontrolli. Jooniselt 3 on näha, et üldiselt on maksuhaldur iga aastaga järjest vähem kontrolle läbi viinud, välja arvatud 2009. aastal kui kontrollide arv tõusis 106 võrra. Läbiviidud maksukontrollide arvu järgi võib eeldada, et rikkumised on aastate jooksul keerukamaks muutunud, sest peaaegu iga aastaga on maksuhaldur jõudnud järjest vähem kontrolle läbi viia. Juhtumid on muutud mahukamaks ning võtavad seetõttu rohkem aega. Rikkumiste keerulisus võib autori arvates seisneda mitme ettevõtte kaasatuses ning rahvusvahelise maksupettusega tegelemises, kuna arvatavasti ka petturid aastate jooksul arenevad ning mõtlevad välja uusi ja raskesti tuvastavaid skeme.

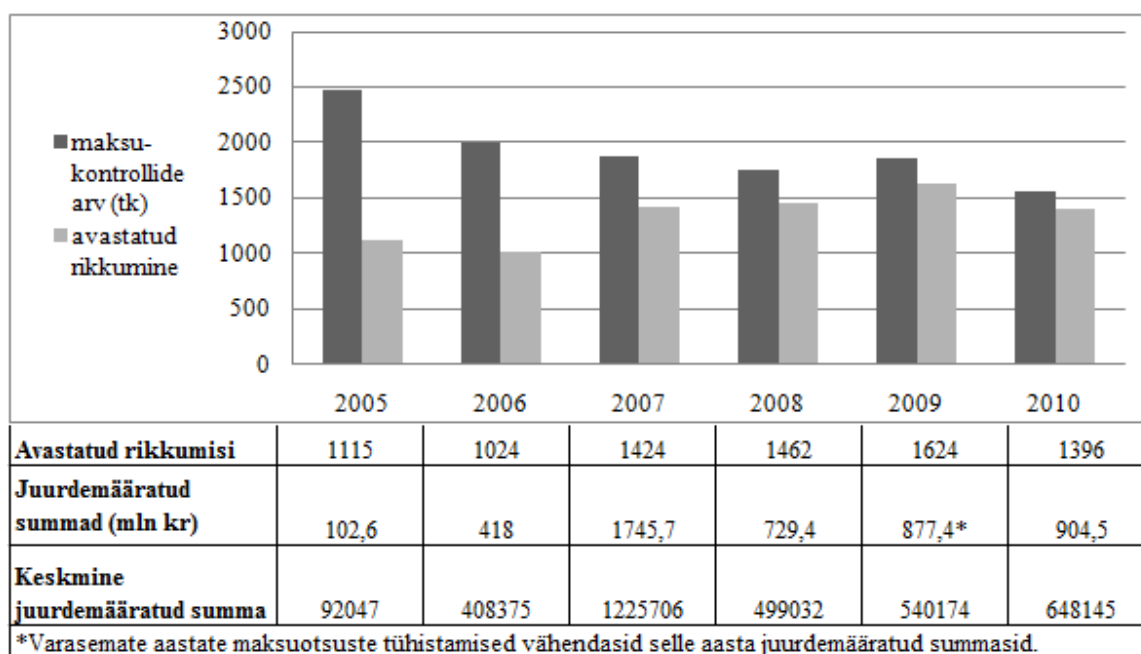
⁶¹ Maksukorralduse seadus § 59 lg 2.

⁶² Lehis, L., *Maksuõigus*, *supra nota* 8, lk 185.

⁶³ Karistusseadustik, 06.06.2001, jõustunud 01.09.2002– RT I 2001, 61, 624... RT I, 06.01.2011, 10, §389² lg2, lg3

⁶⁴ Maksu- ja Tolliamet, „Maksuhaldur määras 2009. aastal juurde 877 miljonit krooni makse“, <www.emta.ee/index.php?id=27179&tpl=1026> (28.03.2011).

Nagu võib näha joonisel 3 siis on läbiviidavates maksukontrollides iga aastaga rikkumise avastamise protsent tõusnud ning kuue aastaga on rikkumise avastamise protsent lausa kahekordistunud. Nimelt oli see protsent 2005. aastal 45% ning 2010. aastal 89%. See näitab, et maksuhalduri kontrollid on muutunud tulemuslikumaks, kuna eelneva analüüsi käigus osatakse suunata aina rohkem just neid ettevõtteid kontrolli, kes ka realselt tegelevad maksupettuste või –kelmustega. Kui kõrvale jätta maksuhalduri töö efektiivsus ning vaadata statistikat puhtalt maksukuulekuse seisukohast siis võib öelda, et maksukuulekus on maksukontrollide andmetel langenud, kuna statistika näitab meile, et rikkumisi on avastatud järjest rohkematel kontrolli sattunud juhtudel.

Joonis 3. Maksukontrollide tulemused aastate lõikes.⁶⁵

Joonisel 3 kajastatud juurdemääratud maksusummad on majanduslanguse aastatel järjest suurenenud. Tegelikult on nad suurenenud ka eelnenud aastatel, kuid vahepeal toimus suur langus. Juurdemääratud maksusummade tõus võib tuleneda eelnenud perioodide maksukuulekuse langusest. Sama tendentsi on märgata ka keskmiste juurdemääratud maksusummade puhul. Järelikult on hakatud eelmistel perioodidel iga korraga järjest

⁶⁵ Maksukontrollide tulemused 2005.-2010. aastal, teabenõude vastus Maksu- ja Tolliametilt, autori valduses (03.02.2011), autori koostatud.

suuremas mahus tulused deklareerimata jätma ning kajastama deklaratsioonides valeandmeid. Muutus võib olla tingitud majanduslanguse tõttu SKP vähenemisest, kuna tootmise vähenedes muutus kasum järjest väiksemaks ning nagu öeldud siis inimene, kes kord on jõudnud mittekuulekale teele, ei pruugi näha põhjust, miks ta peaks selle lõpetama. Seetõttu võisid maksumaksjad hakata järjest suuremas mahus oma tulused varjama tingituna majanduslangusest.

2009. aastal toimusid suuremahulised varasemate aastate maksuotsuste tühistamised, mis kajastuvad ka juurdemääratud maksusummades. Lisast 6 selgub, et 2009. aasta kolmanda kvartali juurdemääratud maksusumma oli negatiivne tänu maksuotsuste tühistamisele aga üldine trend oli, et selle aasta igas kvartalis määrati juurde suurem maksusumma kui eelmisel aastal. Järelikult võib väita, et kui varasemate aastate maksuotsuste tühistamisi ei oleks olnud siis oleks 2009. aastal juurdemääratud maksusummad olnud tõenäoliselt märgatavalt suuremad, mis näitab mittekuuleka käitumise muutumist järjest julgemaks.

Jälgides kolme faktori muutusi maksukontrolli tulemustes, milleks on läbiviidud kontrollide arv, rikkumise avastamise protsent ning juurdemääratud maksusummad saab järeldada üht. Nimelt vähenenud kontrollide arv ja suurenenud avastamise protsent kinnitab, et kontrolli on sattunud järjest enam mittekuulekaid maksumaksjaid. Lisaks näitab maksuotsustega juurdemääratud keskmiste maksusummade suurenemine majanduslanguse aastatel, et mittekuulekas käitumine on muutunud suuremahulisemaks. Maksumaksjad jätavad järjest enam oma maksukohustusi deklareerimata ning vähendavad sellega riigitulusid. Järelikult on oluline, et maksuhaldur töötaks välja strateegia, kuidas maksukuulekust tõsta ning tagaks riigitulude laekumise ka majanduslikult raskes olukorras.

Konjunktuuriinstituudi poolt on aastatel 2007. ja 2008. läbiviidud uuring, mis käsitleb varimajandust ehk just maksumaksjaid, kes jätavad tulud deklareerimata ning maksud maksmata. See uuring aitab paremini mõista põhjust, miks maksumaksjate maksukuulekus langeb. Majandustõusu aastatel hakkasid inimesed lisaks hinnale tähelepanu pöörama ka

kauba või teenuse legaalsusele.⁶⁶ Selline tendents oli 2007. ja 2008. aastal, kui inimesed tunnetasid veel majandustõusu mõju ning tarbijatel tundus raha olevat piisavalt, et eelistada kvaliteetset ja legaalset kaupa. Samas ei pruukinud kõik maksumaksjad olla valmis ning piisavalt kindlustatud, et toime tulla saabunud majanduslangusega ning seetõttu olid nad sunnitud oma tarbimiseelistusi muutma.

Kuna majanduslangus tõi 2009. aastal kaasa järjest suureneva töötuse siis võib järeldada, et füüsilised isikud muutusid vaesemaks. Uuring kinnitab, et vaesemad inimesed eelistavad odavamalt kaupa.⁶⁷ Enda töötust ei saa tihti ette planeerida ning seetõttu tuleb töötus ootamatult. Seega ei pruugi maksumaksjatel olla piisavalt suuri tagavarasid, et tavaelus toime tulla ning nad on sunnitud vähemalt mõneks ajaks oma tarbimist muutma, raskusi võib olla ka oma maksukohustuste täitmisega. Kindlasti on siinkohal erisused inimeste vahel, sõltuvalt nende individuaalsest erinevusest, varasema sissetuleku suurusest ning rahaga ümberkäimise oskusest.

Samas mõjutavad tarbijate muutuvad ostueelistused ettevõtjaid, kes peavad toime tulema väheneva kasumiga, mille tõttu võib kannatada maksukuulekus ning muude kohustuste täitmine. Kuna ettevõtjate eesmärk on siiski kasumit teenida siis on võimalik, et kasutusele võetakse kõikvõimalikud vahendid puhaskasumi suurendamiseks. Üheks variandiks, mida kasutatakse on tegelike tulude varjamine deklaratsioonides, mille kaudu tekitatakse endale väiksem maksukohustus.

Tihti ei tea tarbijad, kas tegemist on legaalse või illegaalse kauba või teenusega. Eriti keeruline on vahet teha kui tasumine toimub sularahas.⁶⁸ Autor leiab, et majanduslanguse ajal on paljud inimesed tulenevalt töötusest sunnitud eelistama odavamalt teenust või kaupa ning sellega suureneb varimajanduse osakaalu suurenemise tõenäosus. Lisast 1 on näha, et töötuse tipphetkel ulatus registreeritud töötus üle 95 000 inimese, mis tähendab, et 7%-l kogu rahvastikust puudus püsiv sissetulek. Siinkohal lisaks, et arvestatud on ainult registreeritud

⁶⁶ Eesti Konjunktuuriinstituut, „Varimajandus Eestis 2008 (elanike hinnangute alusel)“ <www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/Varimajandus_Eestis_2008_%28elanike_hinnangute_alusel%29.pdf> (09.01.11)

⁶⁷ *ibid*

⁶⁸ Eesti Konjunktuuriinstituut, „Varimajandus Eestis 2007 (elanike hinnangute alusel)“, *supra nota* 32.

töötutega, kuid tegelikkuses võis see protsent olla veelgi suurem. Aina suurenev töötus aitab kaasa varimajanduse levikule, mis tähendab, et maksukuulekus langeb. Kindlasti selgitavad lähiaastate maksukontrollid välja täpsema majanduslanguse mõju tulude deklareerimisele.

Üheks maksukohustuse vähendamise võimaluseks tööandjatel on seda teha töötajate arvelt. Näiteks ümbrikupalka makstes hoiavad ettevõtted kokku tööjõumaksude pealt. 2008. aastal läbiviidud uuringu andmetel sai 12% töötajatest ümbrikupalka. Inimesed, kes pooldasid ümbrikupalga saamist tõid enim välja põhjuseks tol hetkel ehk siis 2008. aastal valitsenud majandussituatsiooni, milles ellujäämiseks oli ümbrikupalkade maksmine vajalik. Ümbrikupalga vastu olevate inimeste põhiargumendiks oli aga ravi- või pensionikindlustuse puudumine või vähenemine.⁶⁹ See näitab, et inimesed olid juba 2008. aastal meelestatud selliselt, et majanduslanguses ellujäämiseks ja töökoha säilitamiseks on vaja kokku hoida tööjõumaksude pealt ning leppida ümbrikupalga saamisega. Tõenäoliselt majanduslanguse süvenedes sellise mõtlemisega inimeste arv aina suurenes, sest töökoha kadumisega ei kao muud kohustused.

Läbiviidud ümbrikupalga kontrollide, mis on maksukontrolli üks osa, andmed näitavad, et kuue aasta jooksul on rikkumise avastamise protsent, erinevalt üldistest maksukontrolli tulemustest, püsinud 73%-78% vahel.⁷⁰ Samas kontrollide on läbi viidud erinevates kogustes erinevatel aastatel. Järelikult varieeruvad rikkumised oma keerulisuselt ning mõni aasta on rikkumisi olnud lihtsam tuvastada, mistõttu on nad võtnud vähem aega kui teistel aastatel.

Kuigi kontrollide on erinevatel aastatel läbi viidud erinevates kogustes siis kokku juurdemääratud maksusummad on majanduslanguse aastatel järjest kasvanud. Autori poolt väljaarvutatud keskmiselt juurdemääratud summad ümbrikupalga kontrollide osas, mis on välja toodud lisas 7, jäävad vahemikku 145 729 kuni 283 922 krooni. Tõenäoliselt kajastavad kõige paremini majanduslanguse mõju 2010. aastal läbiviidud maksukontrollid, mis hõlmavad eelmiste perioodide rikkumiste tuvastamist. Just 2010. aasta kontrollide tulemusel

⁶⁹ Eesti Konjunktuuriinstituut, „Varimajandus Eestis 2008 (elanike hinnangute alusel)“ *supra nota 66*.

⁷⁰ Vt. Lisa 7. Ümbrikupalga maksukontrollide tulemused, lk 48.

juurdemääratud keskmine maksusumma oli kuue aasta kõrgeim ning küündis 283 922 kroonini.

Nagu näha 2010. aastal läbiviidud ümbrikupalga kontrollidest siis maksukuulekus on tööjõumaksude osas langenud. Seda võib järeldada sellest, et võrreldes varasemate aastate tulemustega on vähem kontrolli läbi viidud kui eelneval aastal aga samas juurdemääratud maksusummad on muutunud suuremaks.⁷¹ Maksumaksjad on hakanud suuremahulisemalt pettusi ellu viima. See tendents ei kajastu mitte ainult ümbrikupalkade kontrollide tulemustes, vaid ka maksukontrollide tulemustes üldiselt kui vaadata keskmisi juurdemääratud maksusummasid. Järelikult võib välja tuua mittekuulekuse muutumise suuremahulisemaks, mitte niivõrd mittekuulekate inimeste arvu kasvu. Tulenevalt statistikast võib väita, et inimesed on viimastel aastatel järjest riskialtimate ja valmis jätma maksud suuremas ulatuses maksmata.

Varimajanduse suuremahuline kasv võib maha suruda üldise tahte makse maksta. Mida rohkem maksumaksja usub ja tunneb, et teised tegelevad varimajanduse valdkonnas seda väiksem on moraalne kahjutunnetus kui nad ise hakkavad käituma ebaausalt ja kõrvale hoidma maksudest viies oma tegevused samuti varimajanduse valdkonda.⁷² Seepärast peaks maksuhaldur pöörama suuremat tähelepanu maksumaksjate julgustamisele endaga koostöö tegemisele. See oleks parim võimalus, kuidas võidelda varimajanduse ja ebaausa konkurentsi vastu. Kaasata samas valdkonnas tegelevad ettevõtjad ning koos võidelda ebaausa konkurentsi ja mittekuulekuse vastu.

Autori arvates on tähtis, et maksuhaldur jätkaks järjest rohkem maksukontrollide läbiviimist ning sellega suureneks sunnitud maksukuulekus. Mida rohkem maksumaksjad tunnetavad vahelejäämise riski, seda tõenäolisemalt on nad maksukuulekad. Seetõttu olekski hea kui maksuhaldur suudaks panna maksukuulekad ettevõtjad endaga koostööd tegema. Sel juhul tunnetaks varimajandusega tegelejad, et oht vahele jääda on neile väga lähedal, sest inimesed,

⁷¹ Vt. Lisa 7. Ümbrikupalga maksukontrollide tulemused, lk 47.

⁷² Torgler, B., Schaffner, M., Macintyre, A., „Tax Compliance, Tax Morale and ...“ *supra nota* 36.

kes töötavad tema kõrval teevad maksuhalduriga koostööd. Sel juhul oleks tegemist sunnitud maksukuulekusega.

Peale maksukontrollide läbiviimise on maksuhalduri kasutuses ka muid mooduseid, kuidas maksukuulekust mõjutada. Nimelt kasutab maksuhaldur e-teavituste ja märgukirjade saatmist ning helistamist. Samas on maksuhalduri tegevusele seatud ka piiranguid. Näiteks on maksu määramisele seatud ajaline piirang kuni kuus aastat tahtlikkuse tuvastamisel.⁷³ Lisaks veel põhimõtte, et kõik, mis pole seadusega lubatud on keelatud.

Kokkuvõttes selgus maksukontrollide tulemustes toimunud muutusi analüüsid, et maksukontrollide läbiviimise funktsioonideks on rikkumiste tuvastamine ning maksukuulekuse mõjutamine. Tuginedes statistikale võib väita, et 2010. aastal läbiviidud kontrollides avastatud rikkumiste hulgas on mittekuulekas käitumine muutunud suuremahulisemaks, kuna iga rikkumise kohta juurdemääratud maksusummad on muutunud suuremaks, lisaks on maksukuulekus langenud. Seega otsivad majanduslikult raskel ajal isikud rohkem võimalusi, kuidas maksukohustust vähendada ning hakatakse järjest enam oma tulusid maksuhalduri eest varjama. Samasugust mittekuulekuse suuremahulisemaks muutumise tendentsi nagu üldistes maksukontrollide tulemustes on näha ka ümbrikupalga kontrollidest, mistõttu on oluline jätkata maksukontrollide läbiviimist ning ehk isegi suurendada kontrollide hulka.

⁷³ Maksukorralduse seadus §98 lg 1.

KOKKUVÕTE

Möödunud majanduslangus mõjutas Eesti majandust ning meie maksumaksjaid. Vähe on pööratud tähelepanu sellele, millised seosed on majanduslanguse ja maksukuulekuse vahel ning millised muutused toimusid maksumaksjate maksukuulekuses. Teada on, et vastu tuli võtta erinevaid otsuseid, et tagada langusfaasist väljumine parimal moel. Need otsused aga ei pruuginud olla seaduslikud ega ühtida riigi huvidega.

Probleem seisnes selles, et majanduslanguse ajal vähenesid riigieelarvesse laekunud maksutulud ning selle põhjuseid oli peale tarbimise vähenemise veel. Nimelt mõjutavad maksulaekumisi õigeaegne maksude tasumine ning korrektne deklareerimine.

Lõputöö eesmärgiks oli analüüsida majanduslanguse ja maksukuulekuse vahelisi seoseid.

Selleks, et eesmärki saavutada püstitati esimeseks uurimisülesandeks maksukuulekuse olemusest ja mõjuteguritest ülevaate andmine. Töös jõuti järeldusele, et maksukuulekus on maksumaksja poolne põhikohustuste täitmine, mis näitab tema valmisolekut makse maksta. Lisaks on võimalik maksukuulekust jagada erinevate tunnuste alusel. Mittekuulekas käitumine võib tuleneda tahtlusest, kuid mitte kõigil juhtudel, sest mõjutajateks võivad olla ka teised isikud ning teadmatus. Teada on, et isikud on erinevad ning seepärast tuleb nende maksukuulekuse tõstmiseks arvestada erinevate käitumuslike ja majanduslike asjaoludega.

Teiseks uurimisülesandeks seati maksukuulekuse ja majanduslanguse vahelistest teoreetilistest seostest ülevaate andmine. Töös selgus, et majanduslanguse sügavust näitavad SKP ja töötus, mis mõjutavad nii ettevõtteid, eraisikuid kui ka riiki. Kuna majanduslanguse ajal on rahaliste vahendite kättesaadavus piiratud siis tekivad makseviivitused nii isikute omavahelistes tehingutes kui ka maksude tasumisel riigile. Oluline on ka töötuse kasv ning seeläbi odavama kauba eelistamine, mis võib omakorda kaasa tuua varimajanduse kasvu. Varimajanduse

suurenemine viitab maksukuulekuse, eelkõige registreerimis- ning deklareerimiskuulekuse langusele.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli maksuvõlgade muutuste analüüsimine. Selgus, et maksukohustuse õigeaegne täitmine on majanduslanguse perioodil langenud. 2008. aastal, vana arvestusmeetodi järgi suurenesid maksuvõlad 36,8% ning sealt edasi ettemaksukontosüsteemi põhise arvestuse järgi kuni majanduslanguse lõpuni 46,9%. Majanduslanguse süvenedes maksukuulekus seega langes, kuid majanduslanguse lõppedes muutus maksukuulekus stabiilsemaks, siiski kohatiste languste ja tõusudega. Eriti kõikuv oli majanduslanguse ajal füüsilisest isikust maksuvõlglaste arv, keda mõjutas töötus.

Neljandaks uurimisülesandeks oli läbiviidud maksukontrollide tulemustes toimunud muutuste analüüsimine. Selgus, et maksukontrollide läbiviimise funktsioonideks on rikkumiste tuvastamine ning maksukuulekuse mõjutamine. Võib väita, et 2010. aastal läbiviidud kontrollides avastatud rikkumiste hulgas on mittekuulekas käitumine muutunud suuremahulisemaks, lisaks on maksukuulekus langenud. Seega otsivad majanduslikult raskel ajal isikud rohkem võimalusi, kuidas maksukohustust vähendada ning hakatakse järjest enam oma tulusid maksuhalduri eest varjama. Samasugust mittekuulekuse muutumist suuremahulisemaks nagu üldistes maksukontrollide tulemustes on näha ka ümbrikupalga maksukontrollidest. Seetõttu on oluline võimalusel suurendada kontrollide hulka.

Töö eesmärk täideti ning analüüsiti majanduslanguse ja maksukuulekuse vahelisi seoseid. Selgus, et tulude vähenemise põhjuseks võib lugeda maksukuulekuse langust, mis väljendub maksuvõla summade kahekordistumises, kuna nende arvelt jäid maksutulud laekumata. Samuti võib põhjuseks lugeda suuremahulisemat varimajanduse ja maksupettuste osakaalu, mis väljendub läbiviidud maksukontrollide tulemusel juurdemääratud maksusummade suurenemises.

Täiendavalt tuleks tulevikus uurida, kuidas maksuhaldur saaks ära hoida maksukuulekuse langust majanduslanguse oludes, kuna kindlasti ei olnud tegemist viimase majanduslangusega.

SUMMARY

The diploma thesis is written on a subject „The Relationship between Recession and Tax Compliance in Estonia“. It is written in Estonian and consists of 47 pages (including 7 pages of appendixes). Author has used 36 referred sources.

The subject is topical because businesses as well as private persons have felt the action of recession since the year 2008. In an economically difficult situation people had to make decisions and cutbacks to cope with the recession conditions. Those decisions might not have coincided with the states interests nor be legal therefore tax compliance might have changed. Thus author found it important to analyze the changes in tax arrears and in the results of audits during the recession period.

The purpose of diploma thesis is to analyze the relationship between recession and tax compliance. To archive the purpose following research tasks are set:

1. To give an overview of the nature of tax compliance and its impact factors.
2. To give a theoretical overview of the relationship between tax compliance and recession.
3. To analyze the changes in tax arrears in the years 2007.- 2010.
4. To analyze the changes in audit results in the years 2005.-2010.

As a result of the diploma thesis author has analyzed the relationship between recession and tax compliance. The author has pointed out the relationships between unemployment, gross domestic product, tax arrears and audit results on the basis of recession period. It revealed that the tax arrears had increased as well as the determination of the tax as a result of audit. So it can be claimed that recession increased the tax compliance of taxpayers.

VIIDATUD ALLIKAD

1. Andreoni, J., Erard, B., Feinstein, J., „Tax Compliance“, 36 *Journal of Economic Literature* (1998), No 2, 818-860.
2. Cummings R. G., Martinez-Vazquez J., McKee M., Torgler B., „Tax morale affects tax compliance: Evidence from surveys and an artefactual field experiment“, *Journal of Economic Behavior & Organization* (2009), No.70, 447-457.
3. Eamets, R., Kaasa, A., Kaldaru, H., Parts, E., Trasberg, V., *Sissejuhatus majandusteooriasse*, (Tartu Ülikooli Kirjastus 2005).
4. Eesti Konjunkturiinstituut, „Varimajandus Eestis 2007 (elanike hinnangute alusel)“ <www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/Varimajandus_Eestis_2007_%28elanike_hinnangute_alusel%29.pdf> (9.01.11).
5. Eesti Konjunkturiinstituut, „Varimajandus Eestis 2008 (elanike hinnangute alusel)“ <www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/Varimajandus_Eestis_2008_%28elanike_hinnangute_alusel%29.pdf> (9.01.11).
6. Eesti Pank, „Eesti Panga 2007. aasta aruanne“, <http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/aastaruanne/_2007/_8.pdf> (13.02.2011).
7. Eesti Pank, „Eesti Panga majanduskommentaar 15.detsember 2008“ <www.eestipank.info/pub/et/press/Press/kommentaariid/Arhiiv/_2008/_218.html> (13.02.2011).
8. Eesti Pank, „Eesti Panga majanduskommentaar 21.oktoober 2009“, <www.eestipank.info/pub/et/press/Press/kommentaariid/Arhiiv/_2009/_235.html> (13.02.2011).
9. Eesti Pank, „Eesti Panga majanduspoliitiline kvartalikommentaar 28. august 2007“, <www.eestipank.info/pub/et/press/Press/kommentaariid/Arhiiv/_2007/_185.html> (13.02.2011).

10. Euroopa Ühenduste Komisjon, Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv hilinenud maksimisega võitlemise kohta äritehingute puhul, ettepanek, 7-0044/09, <www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com%282009%290126_/com_com%282009%290126_et.pdf> (28.10.2010).
11. International Monetary Fund, „Republic of Estonia: Staff Report for the 2009 Article IV Consultation“ (2010), <www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2010/cr1004.pdf> (13.02.2011)
12. Karistusseadustik, 06.06.2001, jõustunud 01.09.2002– RT I 2001, 61, 624 ... RT I, 06.01.2011, 10.
13. Kerem, K., Listra, E., Luiker, L., Pöder, K., *Makroökonomika teooriad ja mudelid*, (Tallinna Raamatutrükikoda 1998).
14. Kirchler, E., *The Economic Psychology of Tax Behaviour*, (Cambridge University Press 2007).
15. Lehis, L., *Maksuõigus*, 2 tr, (Tallinn: Juura 2009)
16. Lillemets, K., „Maksumoraal maksukuulekuse mõjutajana“, *Riigikogu Toimetised* (2007), nr 16, 73-78.
17. Lillemets, K., „Maksumoraal maksukäitumise kujundajana ja selle peamised isikupõhised mõjutegurid“, *Riigikogu Toimetised* (2009), nr 20, 71-83.
18. Lillemets, K., „Maksuvõlglaste osakaal 2009. ja 2010. aastal“, Maksu- ja Tolliameti statistika, autori valduses (28.03.2011).
19. Lillemets, K., „Võladünaamika 2007. ja 2008. aastal“, Maksu- ja Tolliameti statistika, autori valduses (16.01.2011).
20. Lillemets, K., „Võladünaamika 2009. ja 2010. aastal“, Maksu- ja Tolliameti statistika, autori valduses (07.12.2010).
21. Maamaksuseadus, 06.05.1993, jõustunud 01.07.1993 –RT I 1993, 24, 428... RT I 2010, 22, 108.
22. Maksu- ja Tolliamet, „Maksu- ja Tolliamet käivitas uue arvestussüsteemi“, <www.emta.ee/index.php?id=25014&tpl=1026> (25.03.2011).
23. Maksu- ja Tolliamet, „Maksuhaldur määras 2009. aastal juurde 877 miljonit krooni makse“, <www.emta.ee/index.php?id=27179&tpl=1026> (28.03.2011).
24. Maksukontrollide tulemused 2005.-2010. aastal, teabenõude vastus Maksu- ja Tolliametilt, autori valduses (03.02.2011).

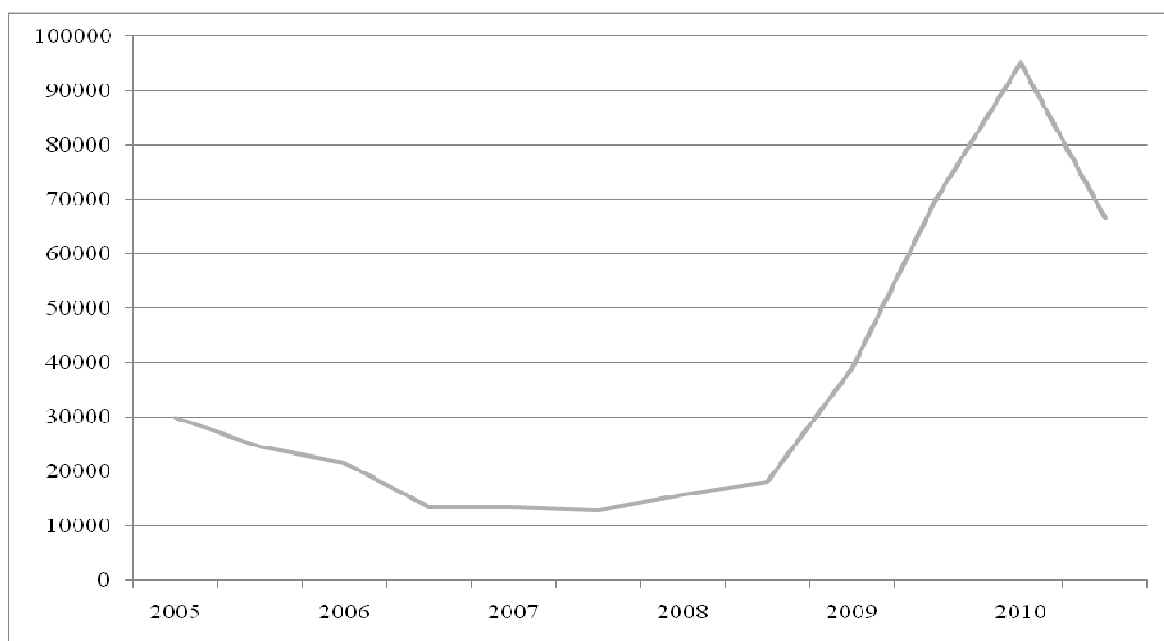
25. Maksukorralduse seadus, 20.02.2002, jõustunud 01.07.2002 - RT I 2002, 26, 150...RT I 2010, 41, 241.
26. Mikesell, J. L., Birskyte, L., „The Tax Compliance Puzzle: Evidence from Theory and Practice“, *Intl Journal of Public Administration* (2007), No 30, 1045-1081.
27. OECD, „Compliance Measurement. Practice Note“, 2001 <www.oecd.org/dataoecd/36/1/1908448.pdf> (20.10.2010).
28. OECD, „Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance“, 2004 <www.oecd.org/dataoecd/44/19/33818656.pdf> (20.10.2010).
29. Staehr, K., „*The Global Financial Crisis and Public Finance in the New EU Countries from Central and Eastern Europe 2010*“, Working Paper Series 2/2010, (Tallinn: Eesti Pank 2010).
30. Staehr, K., Meriküll, J., „*Unreported employment and tax evasion in mid-transition: Comparing developments and causes in the Baltic States*“, Working Paper Series 6/2008, (Tallinn: Eesti Pank 2008).
31. Statistikaamet, „Registreeritud töötud Eestis 2005.-2010. aastal“, <pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=TT64&ti=REGISTREERITUD+T%D6%D6TUD+PIIRKONNA%2FHALDUS%DCKSUSE+J%C4RGI+%28KUUD%29&path=../Database/Sotsiaalelu/15Tooturg/10Tootud/04Luhiajastatistika/&lang=2> (13.01.2011).
32. Statistikaamet, „Riigieelarvesse laekunud maksud kroonides“, <pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RR01&ti=RIIGIEELARVESSE+LAEKUNUD+MAKSUD&path=../Database/Majandus/14Rahandus/08Valitsemissektori_rahandus/04Maksud/&lang=2> (13.01.2011).
33. Statistikaamet, „SKP aheldatud väärtuse muutus võrreldes eelmise aasta sama perioodiga protsentides“, <pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RAA11&ti=SISEMAJANDUSE+KOGUPRODUKT+JA+KOGURAHVATULU+KROONIDES%2C+EURODES+JA+USA+DOLLARITES+%28KVARTALID%29&path=../Database/Majandus/15Rahvamajanduse_arvepidamine/06Sisemajanduse_koguprodukt_%28SKP%29/02Pehilised_rahvamajanduse_arvepidamise_naitajad/&lang=2> (13.01.2011).
34. Tanning, L., *Rahvusvaheline majandus II osa. Globaliseerumine. Maailma majanduskriis*. (Tallinn: Infotrikk, 2009).

35. Torgler, B., Schaffner, M., Macintyre, A., „Tax Compliance, Tax Morale and Governance Quality“ (2007), <www.crema-research.ch/papers/papers07.htm> (10.12.2010).
36. Torgler, B., *Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis*, (UK: Edward Elgar Publishing Limited 2007).

JOONISTE LOETELU

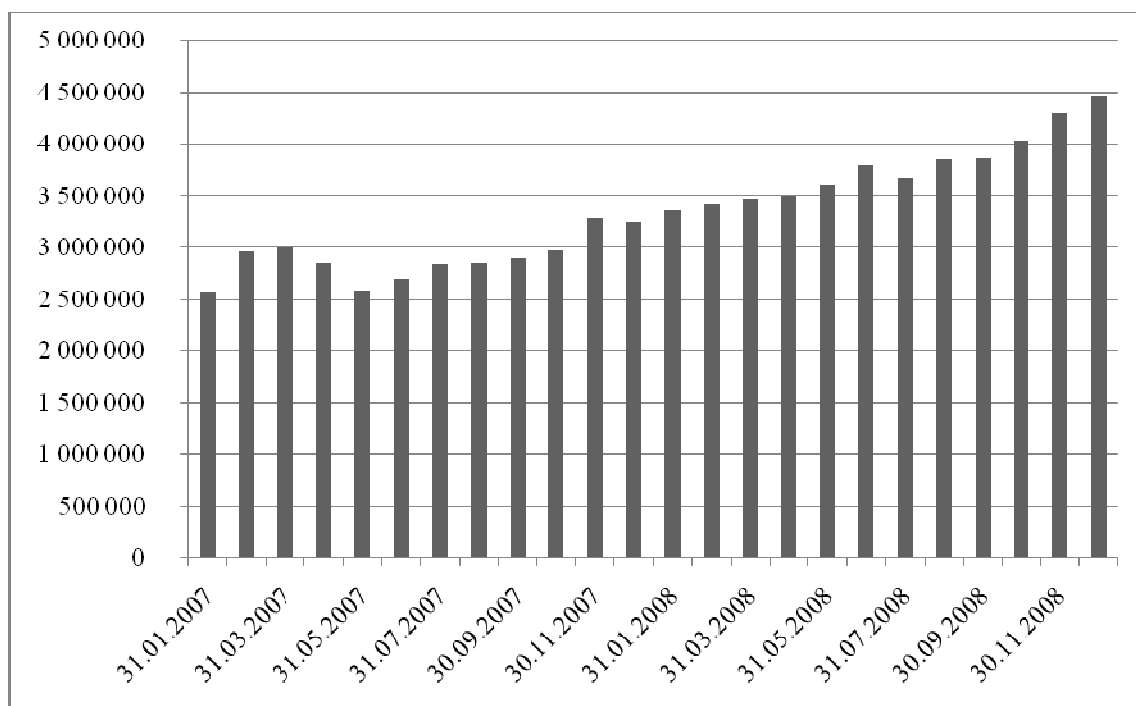
Joonis 1. SKP aheldatud väärtuse muutus protsendina 2005.-2010. aastal.	20
Joonis 2. Maksuvõlad tuhandetes kroonides 2009. ja 2010. aastal.....	21
Joonis 3. Maksukontrollide tulemused aastate lõikes.....	28

LISA 1. REGISTREERITUD TÖÖTUD EESTIS 2005.- 2010. AASTAL.⁷⁴

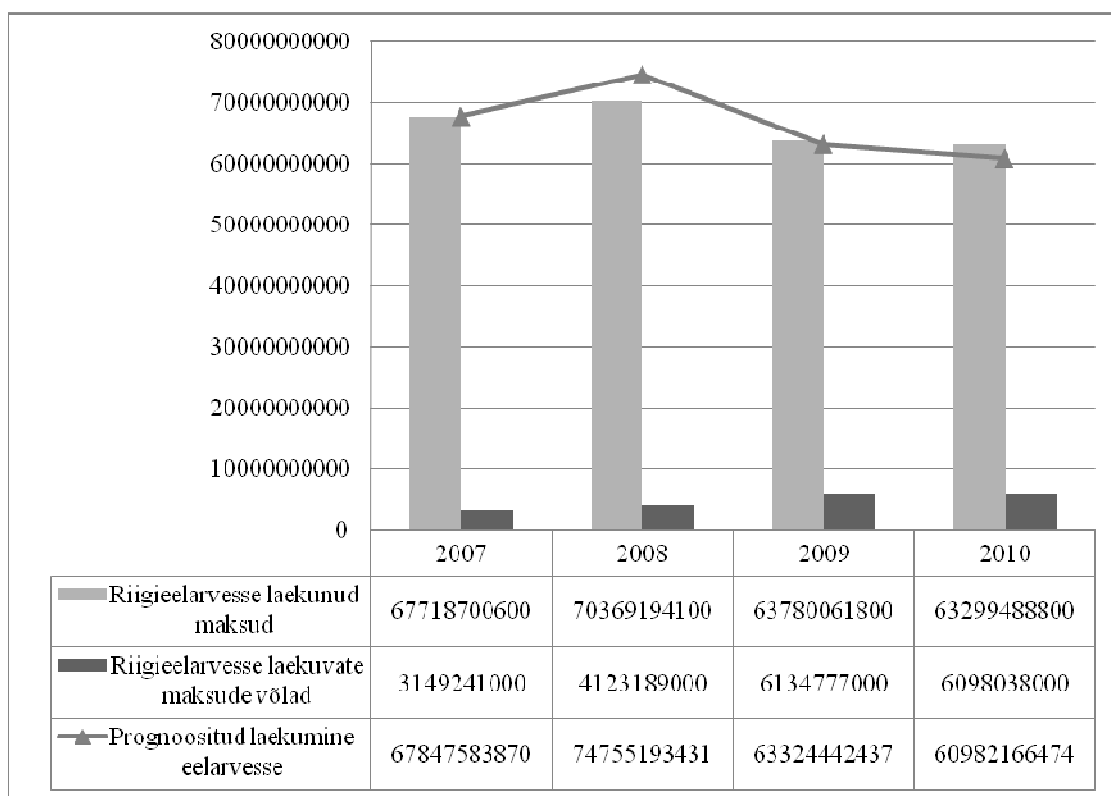
⁷⁴ Statistikaamet, „Registreeritud töötud Eestis 2005.-2010. aastal“, <pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=TT64&ti=REGISTREERITUD+T%D6%D6TUD+PIIRKONNA%2FHALDUS%DCKSUSE+J%C4RGI+%28KUUD%29&path=../Database/Sotsiaalelu/15Tooturg/10Tootud/04Luhiajastatistika/&lang=2> (13.01.2011), autori koostatud.

LISA 2. MAKSUVÕLAD TUHANDETES KROONIDES 2007.-
2008. AASTAL.⁷⁵

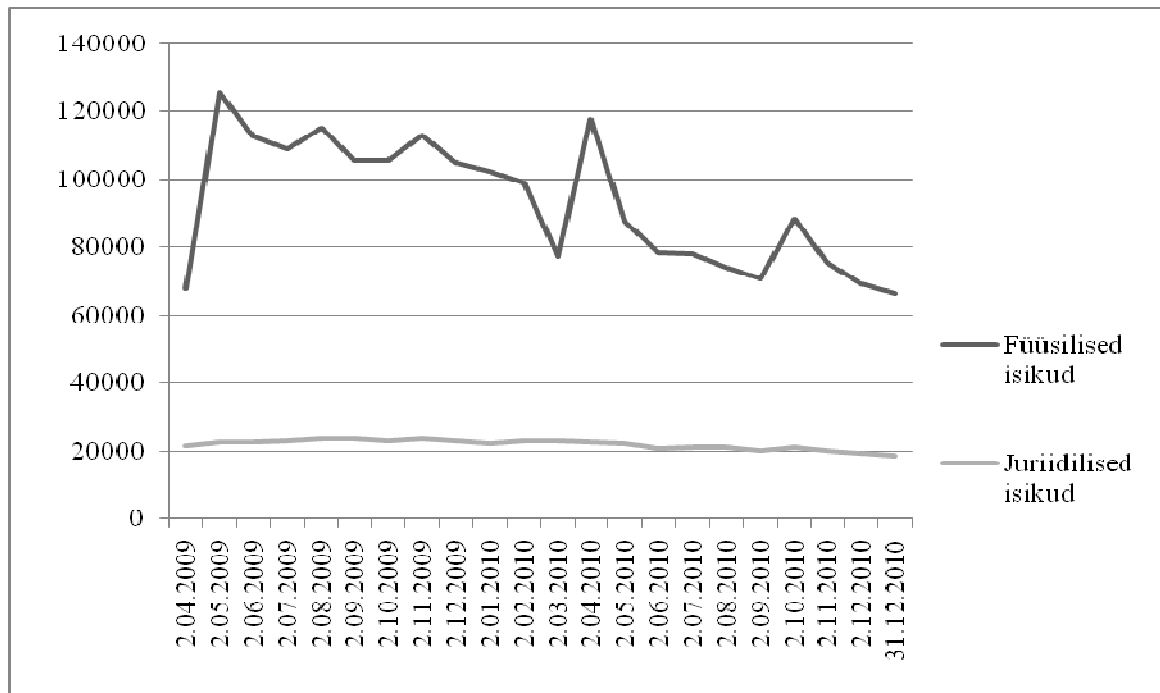
⁷⁵ Lillemets, K., „Võladünaamika 2007. ja 2008. aastal“, Maksu- ja Tolliameti statistika, autori valduses (16.01.2011), autori koostatud.

LISA 3. RIIGIEELARVE TÄITMINE KROONIODES.⁷⁶

⁷⁶ Statistikaamet, „Riigieelarvesse laekunud maksud kroonides“, <pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RR01&ti=RIIGIEELARVESSE+LAEKUNUD+MAKSUD&path=../Database/Majandus/14Rahandus/08Valitsemissektori_rahandus/04Maksud/&lang=2> (13.01.2011), autori koostatud.

LISA 4. FÜÜSILISEST JA JURIIDILISEST ISIKUST MAKSUVÕLGLASTE ARV.⁷⁷

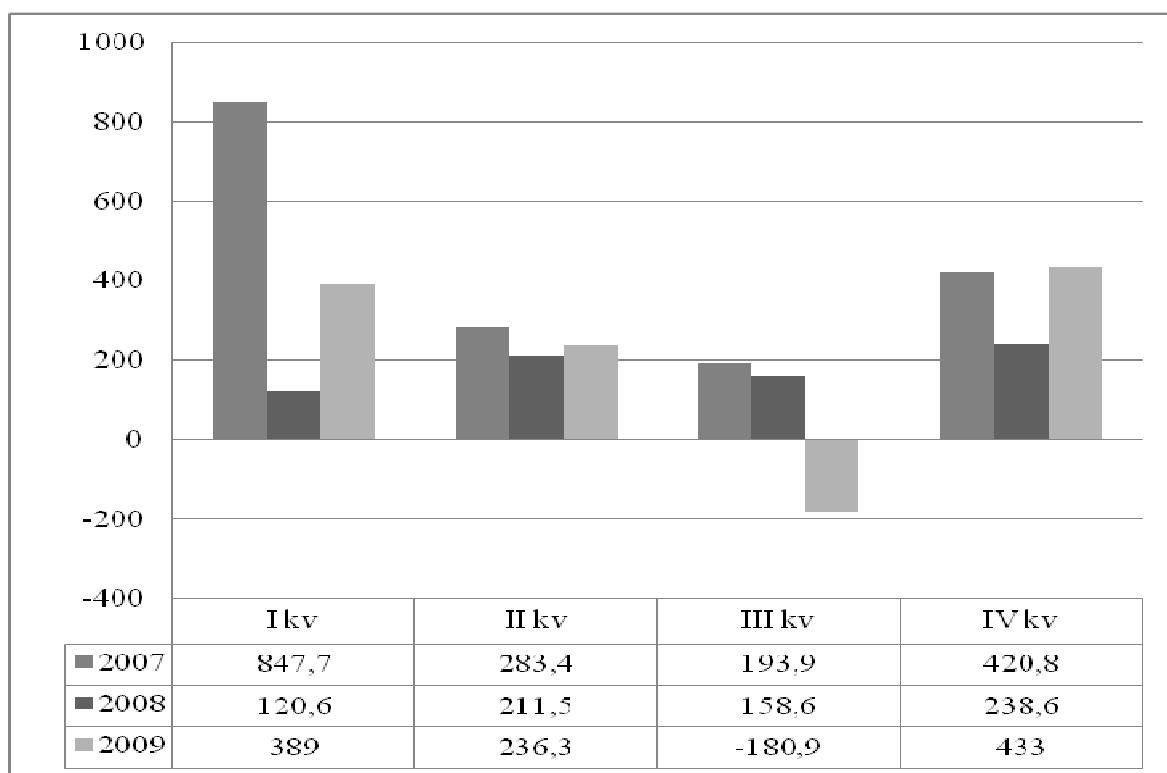
⁷⁷ Lillemets, K., „Maksuvõlglaste osakaal 2009. ja 2010. aastal“, Maksu- ja Tolliameti statistika, autori valduses (28.03.2011), autori koostatud.

LISA 5. MAKSUVÕLGNIKE ARV VÕLASUMMADE VAHEMIKE JÄRGI.⁷⁸

	0 >x≤= 50 kr	50 >x≤= 1 000 kr	1 000 >x≤= 5 000 kr	5 000 >x≤=10 000 kr	10 000 >x≤=50 000 kr	50 000 >x≤=500 000 kr	500 000 >x≤=1 mln.kr	1 mln kr >x≤=5mln kr	x > 5 mln kr	
Võla seis	Võlgnike arv									Võlgnike arv kokku
2.09.2009	24 901	57 024	18 248	6 498	12 267	8 231	1 074	894	134	129 271
2.10.2009	24 074	55 448	17 560	6 987	14 046	8 660	1 102	924	138	128 939
1.11.2009	24 012	61 803	19 841	6 749	13 577	8 574	1 117	950	145	136 768
1.12.2009	23 333	57 486	16 735	6 305	13 204	8 503	1 117	944	141	127 768
2.01.2010	22 571	54 534	17 294	6 292	13 460	8 216	1 079	891	145	124 482
2.02.2010	22 198	53 236	16 524	6 193	13 288	8 314	1 073	923	155	121 904
2.03.2010	15 467	41 217	14 647	5 866	12 964	8 198	1 063	925	155	100 502
2.04.2010	13 518	77 092	21 632	5 755	12 650	7 918	1 069	928	155	140 717
2.05.2010	11 840	54 034	16 358	5 310	12 091	7 858	1 068	962	161	109 682
2.06.2010	11 621	48 431	13 178	4 827	11 372	7 561	1 021	955	159	99 125
2.07.2010	11 511	46 841	14 442	5 084	11 417	7 603	1 053	966	167	99 084
2.08.2010	11 391	45 200	12 525	4 774	11 359	7 533	1 051	970	170	94 973
2.09.2010	11 306	44 087	10 729	4 517	10 849	7 239	1 036	949	171	90 883
2.10.2010	12 221	50 622	19 940	5 489	11 759	7 377	1 040	947	175	109 570
2.11.2010	12 071	46 138	12 007	4 639	11 091	7 227	1 039	959	172	95 343
2.12.2010	12 009	41 973	9 913	4 444	10 791	7 132	1 025	945	175	88 407

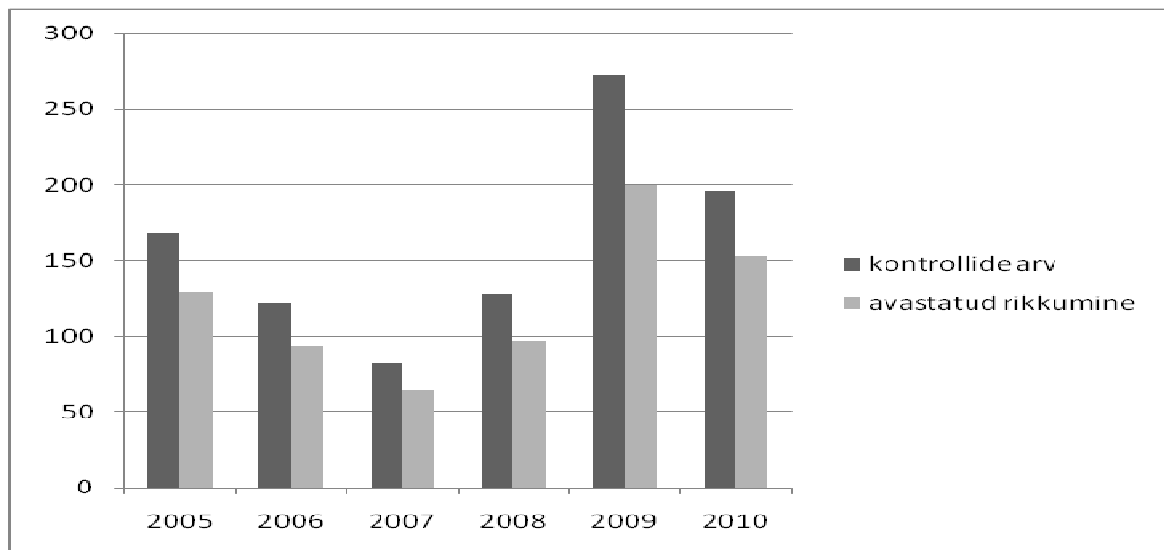
⁷⁸ Lillemets, K., „Võladünaamika 2009. ja 2010. aastal“, Maksu- ja Tolliameti statistika, autori valduses (07.12.2010), autori koostatud.

LISA 6. MAKSUKONTROLLIDEGA JUURDEMÄÄRATUD SUMMAD TUHANDES KROONIDES KVARTALITE LÕIKES.⁷⁹

⁷⁹ Maksukontrollide tulemused 2005.-2010. aastal, teabenõude vastus Maksu- ja Tolliametilt, autori valduses (03.02.2011), autori koostatud.

LISA 7. ÜMBRIKUPALGA MAKSUKONTROLLIDE TULEMUSED.⁸⁰

Aasta	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Avastatud rikkumisi	129	94	65	97	199	153
Juurdemääratud summad (mln kr)	29,2	14	12,2	16	29	43,44
Keskmine juurdemääratud summa (mln kr)	0,226357	0,148936	0,187692	0,164948	0,145729	0,283922

⁸⁰ Maksukontrollide tulemused 2005.-2010. aastal, teabenõude vastus Maksu- ja Tolliametilt, autori valduses (03.02.2011), autori koostatud.